

Misiło, Eugeniusz

Wojewódzki Urząd Informacji i Propagandy w Olsztynie (1945-1947)

Komunikaty Mazursko-Warmińskie nr 1, 55-85

1981

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Eugeniusz Miśło

WOJEWÓDZKI URZĄD INFORMACJI I PROPAGANDY W OLSZTYNIE (1945—1947)

Stan wiedzy o powojennej historii województwa olsztyńskiego, mimo prowadzonych od dłuższego czasu systematycznych badań jest ciągle niezadowolający¹. Luki dotyczą zwłaszcza działalności niektórych instytucji administracyjnych czy też społeczno-politycznych, swoistych efemeryd olsztyńskiego życia politycznego, kończących swój żywot po kilku latach intensywnej działalności. Instytucje przejmujące w spadku zakresy ich kompetencji, często zmieniane wraz ze zmieniającymi się wymogami warunków działania, zacierają pozostawione ślady niszcząc zbędną już dokumentację.

Ewidentnym przykładem jest Wojewódzki Urząd Informacji i Propagandy w Olsztynie (dalej WUiIP), centralne ogniwo ówczesnego systemu propagandowego województwa olsztyńskiego², przed którym w latach 1945—1947 postawiono szczególnie odpowiedzialne zadanie. W przeciwieństwie do urzędów informacji i propagandy innych województw, WUiIP w Olsztynie — poza kilkoma drobnymi wzmiankami — nie doczekał się żadnego opracowania³. Podjęta tutaj próba analizy działalności WUiIP pozwoliła na ustalenie licznych faktów zmuszających do modyfikacji niektórych poglądów, szczególnie w sferze działalności politycznej i propagandowej w okresie referendum i wyborów do Sejmu Ustawodawczego oraz co do niektórych dziedzin ówczesnego życia kulturalnego.

W pracy ograniczono się do przedstawienia struktury organizacyjnej, zadań oraz ich realizacji przez Urząd i jego oddziały powiatowe.

Przyjęcie takiej koncepcji dyktowały w głównej mierze ograniczone rozmiary artykułu i niekompletność akt wytworzonych przez WUiIP.

I

Przeobrażenia społeczne i polityczne po wyzwoleniu dokonywały się początkowo w warunkach ostrej walki klasowej. Proces doprowadzenia do świadomości społeczeństwa istoty ustroju, który miało budować, wymagał intensywnych, zakrojonych na szeroką skalę działań propagandowych.

Od redakcji: Artykuł jest fragmentem pracy magisterskiej napisanej w Zakładzie Historii Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Olsztynie w 1977 roku na seminarium dr. Stanisława Łańca.

1 Por., T. Filipkowski, *Stan badań nad dziejami społecznymi i gospodarczymi Warmii i Mazur w 30-lecie PRL*, Komunikaty Mazursko-Warmińskie (dalej KMW), 1975, nr 4, ss. 505—519.

2 Nazwa — województwo olsztyńskie — została wprowadzona 29 maja 1946 roku dla jednostki administracyjnej do tego czasu zwanej Okręgiem Mazurskim. W tekście obie te nazwy używane są przemiennie, co dyktowane było przede wszystkim względami praktycznymi.

3 Z. Kandzióra, *Działalność Wojewódzkiego Urzędu Informacji i Propagandy w Poznaniu II 1945—IV*, w: *Materiały pomocnicze do historii dziennikarstwa Polski Ludowej*, 1976, z. 6; H. Krzyżanowska, *Działalność Urzędu Informacji i Propagandy województwa warszawskiego*,

Na kształt systemu propagandowego w Polsce znaczący wpływ wywarły przesłanki polityczne. Propaganda, jaką zaczął prowadzić obóz lewicy, musiała uwzględnić istniejący, niejako odziedziczony po poprzednich okresach stan świadomości społecznej. Oddziaływanie propagandy legalnej i nielegalnej opozycji wymagało szybkiej realizacji przeciwdziałań w kierunku gwarantującym pozyskanie sprzymierzeńców dla nowego ustroju. Powstanie i ewolucja systemu propagandy dokonywały się niejako równoległe do przeobrażeń polskiego systemu partyjnego i były, podobnie jak tenże, rezultatem walki politycznej prowadzonej przez lewicę⁴.

Już w trakcie wyzwania ziem polskich utworzono pierwsze, podstawowe ogniwo systemu propagandowego — Resort Informacji i Propagandy — funkcjonujące w ramach PKWN od września do końca grudnia 1944 roku⁵. 31 grudnia 1944 roku, na mocy ustawy o powołaniu Rządu Tymczasowego, Resort Informacji i Propagandy przekształcono w Ministerstwo Informacji i Propagandy⁶.

Zarówno co do metod pracy, jak i form organizacyjnych Ministerstwa Informacji i Propagandy (dalej MIiP) nie istniały żadne tradycje. Wszelkie schematy organizacyjne innych ministerstw, stosowane przed 1939 rokiem czy też po wyzwoleniu, nie były odpowiednie dla tego resortu. Struktura organizacyjna i metody działania, szczególnie w początkowym okresie, wynikały z poszukiwań najlepszych wariantów, po części czerpania ze wzorów radzieckich i francuskich ministerstw informacji⁷.

MIiP w założeniach i w realizacji codziennej działalności stanowiło centralne ogniwo systemu propagandowego. Jakkolwiek nakreślona struktura organizacyjna i zakres kompetencji nie pozwoliły na objęcie zasięgiem wszystkich instytucji propagandowych organizacji społecznych i młodzieżowych, partii politycznych oraz Wojska Polskiego, to jednak MIiP przez cały okres działalności opierało się na nich, uzurpując sobie jednocześnie prawo do pozycji głównego koordynatora wszelkich poczynań propagandowych.

1 marca 1945 roku, minister Informacji i Propagandy na podstawie dekretu PKWN i w porozumieniu z Ministerstwem Administracji Publicznej wydał rozporządzenie o utworzeniu organów Ministerstwa Informacji i Propagandy I i II instancji⁸. Zakładało ono tworzenie na terenie działania orga-

Warszawa 1975, Biblioteka Instytutu Dziennikarstwa i Nauk Politycznych UW, W/20/1075, maszynopin; E. Poncek, *Działalność kulturalno-oświatowa WUiP w Łodzi, II-VIII 1945 r. w: Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Łódzkiego*, 1977 seria I, nr 23, s. 59—79.

4 S. Kuśmierski, *Propaganda polityczna Polskiej Partii Robotniczej w latach 1944—1948*, Warszawa 1976, s. 37.

5 Dekret Krajowej Rady Narodowej z 7 września 1944 roku. Dziennik Urzędowy Rzeczypospolitej Polskiej (dalej Dz.URP), 1944, nr 4, poz. 20. O zakresie działania i organizacji Resortu Informacji i Propagandy.

6 DzURP, 1944, nr 19, poz. 99, s. 1.

7 Archiwum Akt Nowych (dalej AAN), Ministerstwo Informacji i Propagandy (dalej MIiP), 60, k. 6—13. Statut organizacyjny MIiP. Struktura organizacyjna tuż przed likwidacją MIiP przedstawiała się następująco: Gabinet Ministra, Biuro Popularyzacji Planu Odbudowy Gospodarczej, Departament Społeczno-Wychowawczy, Departament Prasy, Departament Propagandy, Departament Administracyjno-Finansowy, Biuro Przedsiębiorstw, Biuro Personalne, Samodzielny Wydział Informacyjny. Biuro Przedsiębiorstw podlegały: Polskie Radio, Polska Agencja Prasowa „PAP”, Państwowe Przedsiębiorstwo „Film Polski”, Centralny Zarząd Zakładów Graficznych, Państwowe Instytut Wydawniczy, Agencja Propagandy Artystycznej, Polskie Biuro Podróży „Orbis” i inne mniejsze instytucje.

8 DzURP, 1945, nr 7, poz. 32. Rozporządzenie ministra Informacji i Propagandy w porozumieniu z Ministerstwem Administracji Publicznej z 1 marca 1945 roku.

nów administracji ogólnej I instancji — oddziałów informacji i propagandy, zaś na szczeblu II instancji — urzędów informacji i propagandy.

Oddziały informacji i propagandy obejmowały zasięgiem obszar powiatu i były bezpośrednio podporządkowane urzędowi informacji i propagandy, które z kolei stanowiły bezpośredni organ wykonawczy ministerstwa na terenie województwa⁹. W zależności od lokalnych potrzeb przewidziano możliwość tworzenia gminnych i dzielnicowych ośrodków propagandy podporządkowanych urzędowi i oddziałom. W przypadku Okręgu Mazurskiego nie stwierdzono ani jednego takiego przypadku. Tłumaczy to zbyt mała liczba ludności polskiej w stosunku do wymogów wielostopniowej rozbudowy resortu mającej swoje uzasadnienie jedynie w rejonach Polski o dużej gęstości zaludnienia. W Okręgu Mazurskim akcja osadnicza dopiero się rozpoczynała i mimo iż już w sierpniu 1945 roku w bilansie ludnościowym wyraźnie przeważała ludność polska, było jej znacznie mniej niż w innych rejonach ziem odzyskanych¹⁰.

Wobec takiej sytuacji osiągnięciem było zorganizowanie WUiIP w Olsztynie już w kwietniu 1945 roku¹¹. 22 kwietnia przybyła z Warszawy do Olsztyna 12 osobowa grupa operacyjna z przyszłym naczelnikiem Urzędu Marianem Polońskim. WUiIP w Olsztynie powstało po dwóch miesiącach od chwili wydania rozporządzenia ministra Informacji i Propagandy, co w skali ogólnopolskiej stawiało go na ostatnim miejscu.

Zorganizowanie grupy operacyjnej nastąpiło w Warszawie w marcu 1945 roku, podobnie jak w przypadku ekip innych resortów, które miano wystać do Okręgu Mazurskiego¹². Wyjazd stał się możliwy dopiero w kwietniu, po zorganizowaniu miejscowej administracji. Członkowie grupy, bezpośrednio po przybyciu do Olsztyna, dokonali podziału przywiezionych materiałów propagandowo-dekoracyjnych między działające już urzędy¹³.

Na siedzibę Urzędu przeznaczono budynek przy ul. Dąbrowszczaków¹⁴. Kierownictwo Urzędu objął Marian Poloński, używający w oficjalnej nomenklaturze dla określenia zajmowanego stanowiska tytułu naczelnika. Do chwili rozwiązania WUiIP, naczelnicy zmieniali się trzykrotnie. W grudniu 1945 roku po przejściu Mariana Polońskiego do pracy w MliP jego obowiązki przejął Jan Dębski, sprawując tę funkcję do grudnia 1946 roku¹⁵. Ostatnim naczelnikiem był Marian Rogowski, który objął stanowisko z dniem 7 grudnia 1946 roku¹⁶.

Wojewódzkie urzędy informacji i propagandy należąc do grupy urzędów administracji niespolonej podlegały wyłącznie MliP. Taki stan prawny dla urzędów ziem odzyskanych trwał jedynie przez dwa tygodnie. 14 marca

9 Ibidem.

10 S. Zyromski, *Procesy migracyjne w województwie olsztyńskim w latach 1945—1949*, Olsztyn 1971, s. 55.

11 AAN, MIIP, 157, k. 14—15. Sprawozdanie Departamentu Polityczno-Wychowawczego za kwiecień 1945 roku.

12 AAN, MIIP, 167, k. 5—6. Sprawozdanie Biura Personalnego za marzec 1945 roku.

13 AAN, MIIP, 138, k. 13. Sprawozdanie WUiIP w Olsztynie za kwiecień 1945 roku.

14 WUiIP zajmował pomieszczenia w budynku, na parterze którego mieściła się później „Księgarnia Rolnicza”. Do jesieni 1945 roku w miejscu księgarni znajdowała się drukarnia Urzędu.

15 „Wiadomości Mazurskie”, 1945, nr 8.

16 AAN, MIIP, 157, k. 127. Dekret ministra Informacji i Propagandy L.dz. 4636/46 o przydzieleniu kierownictwa WUiIP w Olsztynie z dnia 7 grudnia 1946 roku Marianowi Rogowskiemu.

1945 roku Rada Ministrów przyjęła uchwałę zmieniającą w przypadku resortu informacji i propagandy wcześniejsze rozporządzenie z dnia 1 marca 1945 roku, podporządkowując przejściowo urzędy informacji, podobnie jak i inne urzędy administracji niezespolonej, instytucji Urzędu Pełnomocnika Rządu RP¹⁷.

A zatem, WUIiP w Olsztynie już w chwili powstania był organizacyjnie związany z Urzędem Pełnomocnika Rządu RP na Okręg Mazurski. Zależność sprowadzała się przede wszystkim do sfery organizacyjnej i finansowej, chociaż resortowo nadal obowiązywała ścisła podległość wobec MIiP.

Przyjęcie modelu scentralizowanej władzy administracyjnej, wyposażenie jej w szeroki zakres uprawnień, było w tym trudnym okresie, w przypadku ziem odzyskanych, założeniem ze wszech miar słusznym, dyktowanym potrzebą chwili. Znacznie gorzej przedstawiała się realizacja i egzekwowanie uchwały na co dzień. Najwięcej kontrowersji wzbudzały zagadnienia finansowe. Urząd Pełnomocnika Rządu został zobowiązany do finansowania działalności WUIiP, figurującego w jego strukturze jako Wydział Informacji i Propagandy¹⁸. Egzekwowanie przyjętych przez Urząd Pełnomocnika Rządu obowiązków trwało jedynie do sierpnia 1945 roku, z ograniczeniem ich zakresu wyłącznie do kwestii kosztów utrzymania personelu. Jedyną poważniejszą subwencję stanowiło sfinansowanie transakcji zakupu polskich czcionek do drukarni WUIiP¹⁹. Wszystkie pozostałe wydatki WUIiP pokrywał we własnym zakresie z niewielkich dochodów uzyskiwanych z drukarni, widowisk teatralnych, itp.

Sytuacja pogorszyła się we wrześniu 1945 roku, kiedy to pełnomocnik rządu na Okręg Mazurski ograniczył dotacje finansowe dla Urzędu, zwracając jednocześnie uwagę na konieczność definitywnego związania się w tym zakresie z MIiP²⁰.

Do problemów finansowych dołączyły się coraz częstsze przypadki jaskrawo nierównego traktowania personelu WUIiP przy przydziałach aprowizacyjnych przyznawanych pracownikom Urzędu Pełnomocnika Rządu. „Jesteśmy jak gdyby intruzem, który wdarł się do cudzego domu” — pisał naczelnik WUIiP w Olsztynie Marian Poloński²¹. Mnożyły się narzekania, że „O każdy marny przydział pół litra mleka dla pracowników trzeba walczyć, ale w żaden sposób nie można «upilnować» patriotów z Urzędu Pełnomocnika Rządu, którzy zawsze się czymś wykręcą i nie dadzą”²².

Problemy wzbudzające tyle sporów i nieporozumień zostały definitywnie rozwiązane w grudniu 1945 roku²³. Od tej chwili WUIiP w Olsztynie usamodzielniał się w pełni, tak pod względem finansowym, jak i organizacyjnym, podlegając wyłącznie MIiP.

W pierwszych miesiącach działalności WUIiP nie miał jeszcze odpowied-

17 F. Sokolowski, *Z badań nad administracją Okręgu Mazurskiego 1945—1947*, KMW, 1974, nr 3, s. 294.

18 Mazurski Dziennik Pełnomocnika Rządu RP, 1945, nr 1, s. 1—9.

19 Wojewódzkie Archiwum Państwowe w Olsztynie (dalej WAPO), WUIiP, II/265/2, k. 5. Pismo naczelnika WUIiP do MIiP z 2 września 1945 roku.

20 Ibidem.

21 WAPO, WUIiP, II/265/2, k. 8. Pismo naczelnika WUIiP do ministra Informacji i Propagandy z 19 września 1945 roku.

22 Ibidem.

23 WAPO, WUIiP, II/265/1, k. 38; Sprawozdanie z działalności WUIiP w Olsztynie za okres 1—31 grudzień 1945 roku do Wydziału Organizacyjnego Urzędu Pełnomocnika Rządu RP.

nie unormowanej struktury organizacyjnej. Łącząc zalecenia ministerstwa oraz realne możliwości własne, w głównej mierze kadrowe, przyjęto wewnętrzny podział na wydziały: polityczno-wychowawczy, propagandy i informacyjno-prasowy²⁴. Dopiero w czerwcu 1945 roku minister Informacji i Propagandy wydał zarządzenie ustalające jednolitą strukturę organizacyjną wszystkich wojewódzkich urzędów informacji i propagandy²⁵. W myśl zarządzenia Urząd składał się z czterech wydziałów: ogólnego, polityczno-wychowawczego, propagandy i informacyjno-prasowego. Ostateczny kształt strukturze organizacyjnej WUiIP nadał okólnik Biura Organizacyjnego MiiP z 2 października 1946 roku, ustalający podział na pięć wydziałów: organizacyjny, administracyjno-finansowy, społeczno-wychowawczy, propagandy i informacyjno-prasowy²⁶.

W wyniku październikowej reorganizacji rozbudowano przede wszystkim pion organizacyjno-administracyjny, składający się z wydziałów organizacyjnego i administracyjno-finansowego. Utworzono trzy nowe referaty: planowania i koordynacji, instruktorski i transportu. Reorganizacja była podyktowana dążeniem do utworzenia silnego i prężnego zaplecza organizacyjno-gospodarczego wydziałem odpowiedzialnym za prowadzenie bezpośredniej pracy polityczno-propagandowej w terenie, szczególnie z uwagi na zbliżające się wybory do Sejmu Ustawodawczego.

Wydział organizacyjny kierował całością prac Urzędu i oddziałów powiatowych²⁷. Referat planowania i koordynacji odpowiadał za organizowanie, kontrolowanie i instruowanie oddziałów powiatowych, zbieranie informacji o stanie bezpieczeństwa i nastrojach w terenie. Organizowaniem kursów instruktorskich dla kierowników i personelu powiatowych oddziałów informacji i propagandy zajmował się referat instruktorski. Szeroko rozumianą sprawozdawczość prowadził referat sprawozdawczy. Przy sporządzaniu sprawozdań wysyłanych następnie do MiiP wykorzystywano relacje oddziałów powiatowych oraz informacje dostarczane przez organizacje społeczne i stowarzyszenia²⁸. Wszystkie organizacje i stowarzyszenia społeczne zobowiązano do systematycznego informowania Urzędu i jego oddziałów o wszelkiej działalności, mającej jakikolwiek związek z propagandą, a przede wszystkim o zamierzeniach organizowania zewnętrznych wystąpień, zjazdów, zlotów o wszystkich planowanych kursach, szkoleniach, itp. formach działalności. Urząd zastrzegł sobie prawo do kontrolowania i koordynowania poczynająco mających cokolwiek wspólnego z działalnością informacyjno-propagandową o wydźwięku politycznym. W szczególnych przypadkach mógł nawet zakazać ich realizacji. Na sprawozdawczość położono znaczny nacisk w okresie przedwyborczym. WUiIP w Olsztynie, oprócz sprawozdań miesięcznych, składał do MiiP relacje

24 WAPO, zespół Urzędu Pełnomocnika Rządu RP na Okręg Mazurski (dalej: UPR), 39, k. 7-9, Struktura WUiIP w Olsztynie z 2 maja 1945 roku.

25 AAN, MiiP, 706, k. 1-7, Biuletyn Organizacyjny MiiP nr 1 z czerwca 1945 roku.

26 WAPO, WUiIP, II/265/1, k. 39-42. Pismo Biura Organizacyjnego MiiP z 2 października 1946 roku do naczelników wojewódzkich urzędów informacji i propagandy.

27 AAN, MiiP, 655, k. 64, 76, 116, 125; Sprawozdania WUiIP w Olsztynie za okres maj-sierpień 1945 roku, k. 78. Sprawozdanie za styczeń 1947 roku. Wydziałem Organizacyjnym od 21 lipca 1945 roku kierowała Krystyna Kopystyńska, oddelegowana do Olsztyna z MiiP. W styczniu 1947 roku funkcję tę przejął Kazimierz Lewandowski.

28 AAN, MiiP, 23, k. 10, Zarządzenie MiiP z 20 października 1945 roku.

dekadowe, a na kilkanaście dni przed datą wyborów — meldunki dzienne w formie telefonogramów.

Wydział administracyjno-finansowy przejął kompetencje rozbudowanego po reorganizacji referatu budżetowo-gospodarczego. Szczególnie ważną rolę odgrywała prowadzona przez wydział aprowizacja pracowników. Podstawową bolączką był ciągle niedostatek środków finansowych, które nawet po przejściu na budżet MłiP stale malały.

Wydział społeczno-wychowawczy koncentrował się na pracy szkoleniowej, organizowaniu świetlic, domów kultury i bibliotek, które w myśl założeń MłiP miały powstawać w wyniku wspólnych poczynań WUIiP i terenowych instancji innych zainteresowanych resortów²⁹. Referat szkoleniowy organizował kursy o tematyce społeczno-politycznej oraz specjalne kursy dla prelegentów i aktywistów wyborczych. Referat świetlicowy zobowiązany był do prowadzenia stałej ewidencji świetlic i domów kultury, zaopatrywania ich w dostępne wydawnictwa świetlicowe i materiały propagandowe, zatwierdzenia programów kursów świetlicowych³⁰. W jego gestii leżało wydawanie zezwoleń na tworzenie świetlic, mógł też decydować o ich likwidacji. Zakładał i bezpośrednio nadzorował pracę świetlic podlegających WUIiP i oddziałom powiatowym, tzw. świetlic „powszechnych”.

Podstawowe zadanie wydziału propagandy sprowadzało się do prowadzenia i koordynowania wszelkiego rodzaju działalności o zasięgu masowym³¹. Głównym ośrodkiem inspiracji był referat akcji masowych, prowadzący akcje o charakterze dorywczym, np. siewną, żniwną, pomocy Warszawie, pomocy zdemobilizowanym żołnierzom lub akcje o charakterze periodycznym, jak choćby rocznic, świąt państwowych. Przeprowadzać je miał w ścisłej współpracy ze stronnictwami politycznymi, związkami zawodowymi, organizacjami młodzieżowymi i społecznymi³². W porozumieniu z partiami politycznymi i wojskiem organizował i wyposażał w materiał agitacyjny brygady propagandowe przeznaczone do konkretnych akcji politycznych. Wydziałowi propagandy podporządkowano również pracę kin objazdowych, cieszących się szczególnie dużą popularnością wśród mieszkańców wsi i małych miasteczek. Propagandą wizualną, oprawą artystyczną akcji i imprez polityczno-propagandowych, ustawieniem trybun, radiofonizacją i temu podobnymi czynnościami zajmował się referat artystyczno-dekoracyjny.

Najbardziej rozbudowany w całej strukturze organizacyjnej był Wydział Informacyjno-Prasowy WUIiP. Profilem swym wyraźnie skłaniał ku pracom wydawniczym i kolportażowi prasy³³. Gromadził również wydawnictwa

²⁹ AAN, MłiP, 65, k. 139. Sprawozdanie WUIiP w Olsztynie za 1945 rok. Wydziałem Społeczno-Wychowawczym do marca 1946 roku kierował Leonard Gembał, pełniąc jednocześnie obowiązki kierownika referatu terenowo-organizacyjnego. W marcu kierownikiem wydziału mianowano kpt. Jerzego Szyszko. Od września 1946 roku funkcję tę pełnili: Czesław Rychlik -- do listopada 1946 roku i Władysław Nikonów — do kwietnia 1947 roku.

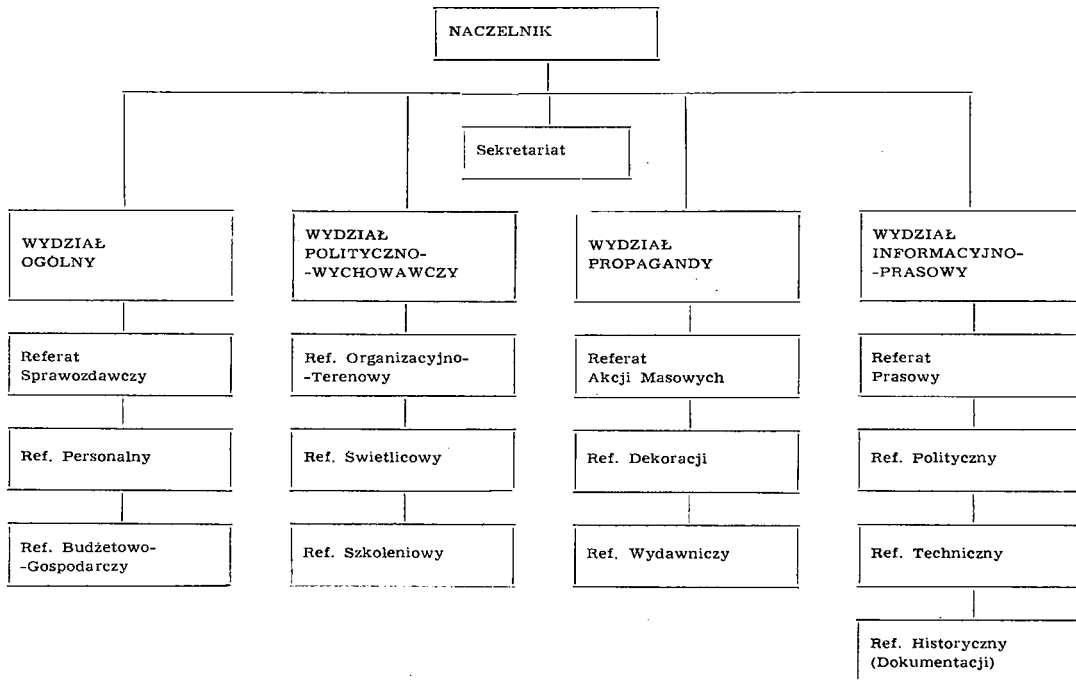
³⁰ AAN, MłiP, 22, k. 1, 2. Rozporządzenie ministra Informacji i Propagandy z 1 marca 1945 roku.

³¹ AAN, MłiP, 304, k. 1—23. Sprawozdanie WUIiP w Olsztynie za okres sierpień-listopad 1945 roku. Funkcję kierownika Wydziału Propagandy pełnili: maj 1945 roku — wrzesień 1946 roku — Jan Dworak, od września 1946 roku — Zygmunt Nikonów.

³² AAN, MłiP, 161, k. 210. Instrukcja MłiP z 29 maja 1945 roku.

³³ AAN, MłiP, 304, k. 1—23. Sprawozdanie WUIiP w Olsztynie za okres sierpień-listopad 1945 roku. Do sierpnia 1945 roku Wydziałem Informacyjno-Prasowym kierował Antoni Dukat. Od września jego obowiązki przejął Piotr Bronikowski, pełniący jednocześnie funkcję administratora „Wiadomości Mazurskich”.

STRUKTURA ORGANIZACYJNA URZĘDU INFORMACJI I PROPAGANDY W OLSZTYNIE
(CZERWIEC 1945 — PAŹDZIERNIK 1946)

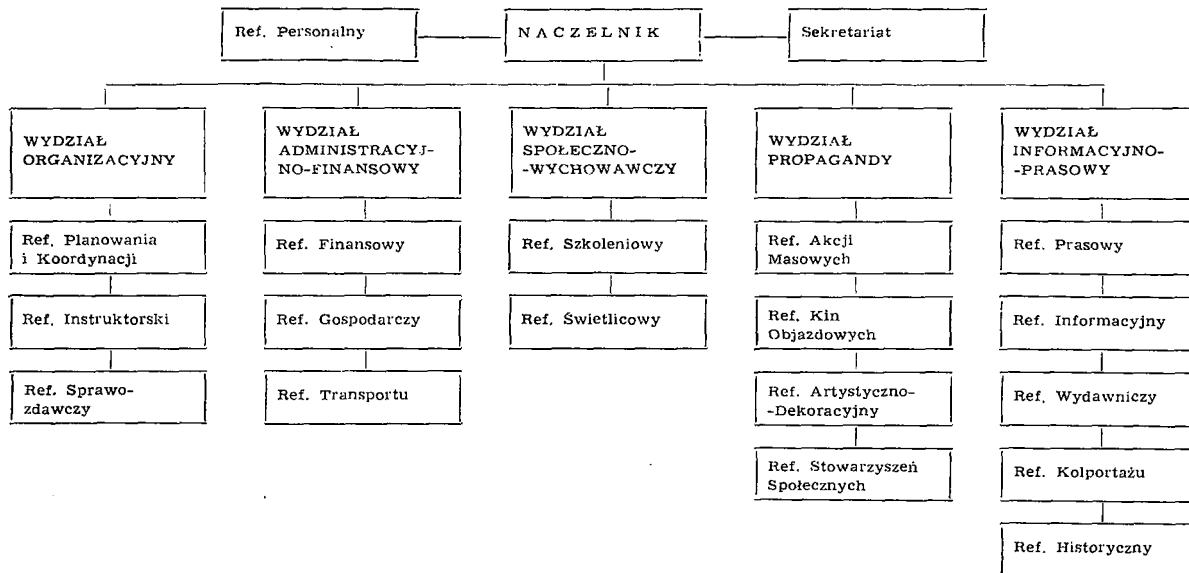

Zródło: AAN, MIP, sygn. 706. Biuletyn Organizacyjny Nr. I z czerwca 1945 r.

STRUKTURA ORGANIZACYJNA WOJEWÓDZKIEGO URZĘDU INFORMACJI I PROPAGANDY
W OLSZTYNIE
(od października 1946)

62

Eugeniusz Misilo

Zródło: WAPO, Woj. Urząd., sygn. II/265/I. Zarządzenie Ministerstwa Informacji i Propagandy z 2 października 1946 r.

regionalne ukazujące się na Warmii i Mazurach od chwili wyzwolenia, z obowiązkiem przesyłania do MiiP cotygodniowych ocen prasy pod względem ukierunkowania ideologicznego i literackiego oraz sposobu interpretowania różnych faktów i wydarzeń³⁴. Szczególną troską otaczano wydawnictwa własne, za co czyniono odpowiedzialnym referat wydawniczy³⁵. WUiIP w Olsztynie z racji posiadania własnej drukarni mógł wydawać druki potrzebne do akcji informacyjno-propagandowych, a przede wszystkim własny organ prasowy „Wiadomości Mazurskie” — pierwsze regionalne czasopismo po wyzwoleniu. Wydział informacyjno-prasowy prowadził kolportaż własnych wydawnictw a także czuwał nad kolportażem lewicowej prasy centralnej, z zadaniem jak największego nasycenia terenu województwa³⁶.

Zasadniczo za kolportaż prasy odpowiedzialna była agenda MiiP Spółdzielnia „Czytelnik”, niestety nie wywiązująca się odpowiednio z nałożonych obowiązków. WUiIP w Olsztynie podjął więc decyzję przejęcia kolportażu, w szczególności „Wiadomości Mazurskich”, za pośrednictwem swoich oddziałów powiatowych, tworząc w tym celu hurtowe punkty kolportażu mieszczące się najczęściej w siedzibach oddziałów, nierzadko bezpośrednio na dworcach kolejowych³⁷.

Interesujące przedsięwzięcie podjął referat historyczny. W połowie września 1945 roku, zainicjowano akcję gromadzenia dokumentów świadczących o polskości Warmii i Mazur, o metodach germanizacji tych ziem. Oddziałom powiatowym polecono, by przystąpiły do poszukiwania, gromadzenia i zabezpieczania gazet polskich, druków, opisów śladów kultury polskiej w zabytkach, starych śpiewników ludowych, wydawnictw obrazujących ekspansję niemiecką, jak również pism, druków i zarządzeń dotyczących akcji germanizacyjnej³⁸.

Oceniając strukturę organizacyjną WUiIP w Olsztynie w jej ostatecznym kształcie z października 1946 roku, należy stwierdzić, iż trafność doboru ilościowego i jakościowego poszczególnych ogniw, w stosunku do profilu pracy tej instytucji i zadań jakie miała wykonywać, była bardzo dobra. Wdrażanie przyjętego wariantu organizacyjnego nie szło niestety w parze z możliwościami zapewnienia, tak rozbudowanej strukturze, odpowiednich ilościowo i jakościowo kadr.

W maju 1945 roku WUiIP liczył 24 pracowników skupionych w wydziałach propagandy i informacyjno-prasowym³⁹. Do lipca 1945 roku stan zatrudnienia wzrósł do 48 osób, jednakże przez okres najbliższych dwóch lat liczba stałego personelu Urzędu nigdy nie przekraczała 50 osób⁴⁰. Dobór kadry kierowniczej i obsadę pozostałych stanowisk zakończono w większości wydziałów dopiero w połowie 1946 roku. Ze względu na destruktywny wpływ fluktuacji personelu, niedostatki kadrowe były jedną z podstawowych bolączek WUiIP, nie rozwiązana do chwili jego likwidacji⁴¹.

Na miesiąc przed datą definitywnej likwidacji WUiIP, uwzględniając

34 AAN, MiiP, 706, k. 7. Biuletyn Organizacyjny MiiP nr 1 z czerwca 1945 roku.

35 Ibidem.

36 AAN, MiiP 161, k. 150. Instrukcja MiiP z 6 kwietnia 1946 roku.

37 WAPO, WUiIP II/265, k. 164–165. Instrukcja WUiIP dla powiatowych agentur „Wiadomości Mazurskich” z 1 grudnia 1945 roku.

38 WAPO, WUiIP, II/265/13, k. 34. Zarządzenie naczelnika WUiIP z 8 września 1945 roku.

39 AAN, MiiP, 608, k. 8–9. Sprawozdanie WUiIP w Olsztynie za maj 1945 roku.

40 AAN, MiiP, 608, k. 11, 12, 16. Sprawozdanie WUiIP w Olsztynie za lipiec 1945 roku.

41 AAN, MiiP, 306, k. 51–56. Sprawozdanie WUiIP w Olsztynie za 1946 rok.

zalecenia MiiP, podjęto decyzję o rozwiązaniu stosunku służbowego z 23 osobami. Pozostali pracownicy mieli być oddelegowani do pracy w instytucjach przejmujących kompetencje Urzędu ⁴².

Posiadając adekwatną w stosunku do wymogów sytuacji i zadań strukturę organizacyjną oraz niedostateczne zabezpieczenie kadrowe, działalność WUiP koncentrowała się wokół kilku zasadniczych kierunków:

— koordynowania działalności propagandowej organizacji społecznych i młodzieżowych, Wojska Polskiego oraz partii politycznych bloku stronnictw demokratycznych;

— organizowania masowych akcji i kampanii propagandowych;

— zwalczania propagandowej działalności dezintegracyjnej, prowadzonej przez legalną i nielegalną opozycję;

— kierowania pracą podległych agend, a w szczególności środkami masowej informacji i ruchem wydawniczym;

— sprawowania mecenatu nad ruchem kulturalno-oświatowym.

Nie rozwiązane problemy finansowe, kadrowe tudzież wiele innych negatywnych zjawisk pojawiających się permanentnie od samego początku istnienia WUiP, wszystko to wskazywało, iż instytucja ta nie podoła tak licznym i złożonym zadaniom. Nadanie części z nich priorytetu stało się możliwe jedynie kosztem obniżenia poziomu pracy w pozostałych dziedzinach. Główną funkcją ówczesnego systemu propagandowego było udzielanie efektywnego wsparcia programowi polskiej lewicy. Należało uruchomić działania sprzyjające zmianom świadomości społeczeństwa w kierunku akceptowania przeobrażeń politycznych i społecznych.

Niezbędna była więc ścisła współpraca wszystkich ogniw systemu propagandowego. Dążąc do koordynacji poczynań, celem uniknięcia wielotorowości i innych dezintegrujących działań w czerwcu 1945 roku, na polecenie Prezydium Rady Ministrów utworzono na szczeblu ministerstw Centralne Kolegium Propagandowe i jego odpowiedniki w terenie — wojewódzkie kolegia propagandowe ⁴³.

Prace Wojewódzkiego Kolegium Propagandowego w Olsztynie, którym przewodniczył od samego początku naczelnik WUiP Marian Poloński, prowadzone w 1945 roku, rokowały nadzieje na uporządkowanie dotychczasowej sytuacji ⁴⁴. Powstało kolegialne forum, które mogło być instrumentem koordynacji pracy politycznej.

Niestety, praktyka wykazała złudność tych nadziei. Po kilkumiesięcznym okresie względnie dobrej współpracy, niekorzystne zjawiska w olsztyńskim

⁴² WAO, WUiP, II/265/2, k. 209—215, 217—219. Sprawozdanie WUiP za okres styczeń-marzec 1947 roku.

⁴³ AAN, MiP, 773, k. 4. Postanowienia Zjazdu Propagandowego w Warszawie z 16 czerwca 1945 roku; por. AAN, MiP, 65. Okólnik nr 6 z 9 sierpnia 1945 roku.

⁴⁴ AAN, MiP, 306, k. 10. 11. Protokół z zebrania organizacyjnego Wojewódzkiego Kolegium Propagandowego w Olsztynie w dniu 28 sierpnia 1945 roku. Zebranie odbyło się w lokalu WUiP. W skład kolegium wchodzili: naczelnik WUiP — Marian Poloński, kierownicy wydziałów WUiP, kierownik wojewódzkiego oddziału „Polpresu” — red. Jerzy Przygórski, kierownik wojewódzkiego oddziału „Czytelnika” — Jan Świecki, przedstawiciel Centralnego Zarządu Zakładów Graficznych — Jerzy Jorasz, dyrektor Polskiego Radia w Olsztynie — Adam Berweld, dyrektor Państwowego Przedsiębiorstwa „Film Polski” — Stanisław Łukasiewicz, Kierownik Urzędu Kontroli Prasy, Publikacji i Widowisk — Adam Masiewicki. Na następne zebrania byli zapraszani: Wojewoda Olsztyński — dr Zygmunt Robel oraz przedstawiciele partii politycznych i organizacji młodzieżowych, Komisji Porozumiewawczej Organizacji Młodzieżowych, redakcji „Wiadomości Mazurskich”, „Głosu Ludu”, Spółdzielni Wydawniczej „Zagon”, Instytut Mazurskiego, Kurii Biskupiej i wojska.

życiu politycznym doprowadziły z początkiem 1946 roku do stanu zupełnej stagnacji w pracach Kolegium. O skali spięć i nieporozumień świadczy chociażby niemożność reaktywowania Wojewódzkiego Kolegium Propagandowego nawet w obliczu zbliżającego się referendum ludowego.

Wznowienie działalności Kolegium nastąpiło dopiero w październiku 1946 roku. Przyczyniło się do tego tworzenie powiatowych kolegiów propagandowych, o podobnej strukturze, składzie osobowym i zakresie kompetencji, oraz zarządzenie olsztyńskiego wojewody zobowiązujące m.in. starostów do czynnego udziału w pracach kolegiów⁴⁵.

Cenną inicjatywą powiatowych kolegiów propagandowych było organizowanie wyjazdów trzyosobowych komisji w teren, celem zapoznania się z warunkami życia i potrzebami ludności, a przede wszystkim zbierania zażeń na szkodliwą działalność pracowników miejscowej administracji⁴⁶. Starostowie, w porozumieniu z przewodniczącymi powiatowych rad narodowych oraz kierownikami powiatowych oddziałów informacji i propagandy, zostali zobowiązani do opracowania szczegółowych planów wyjazdów komisji w teren, na okres co najmniej 12 miesięcy, zależnie od lokalnych potrzeb. Zanotowanie nazwiska i adresu osoby wnoszącej skargę oraz nazwy instytucji, której przedstawiciele dopuścili się nadużyć, stanowiło wystarczający powód do interwencji Komisji Specjalnej do Walki z Nadużyciami lub innych czynników kontroli społecznej⁴⁷.

Zastój w pracy Wojewódzkiego Kolegium Propagandowego był jedną z licznych reperkusji braku płaszczyzny porozumienia między wojewódzkimi instancjami PPR i PPS, jak również tarć między WUIiP a Urzędem Pełnomocnika Rządu mających jeszcze jeden dodatkowy, negatywny efekt w postaci braku jakiegokolwiek współpracy z Wydziałem Społeczno-Politycznym Urzędu Pełnomocnika RP⁴⁸.

Kryzys współdziałania PPR i PPS i jego niewątpliwe implikacje, znajdujące odbicie w stosunku KW PPR do WUIiP, doprowadziły do, trwającego niemalże rok, konfliktu pomiędzy dwoma podstawowymi ogniwami wojewódzkiego systemu propagandowego. Podłożem zatargów i nierozumień był organ prasowy WUIiP — „Wiadomości Mazurskie”, w tym okresie jedyna gazeta regionu. Pismo, jak i naczelnik WUIiP Jan Dębski, stało się obiektem ostrych i niewybrednych ataków ze strony KW PPR. Szczególną rolę w tym względzie odegrał I sekretarz KW PPR Ryszard Kalinowski. Nie przebiegając w sformułowaniach i środkach, dążył do zdyskredytowania naczelnika Urzędu w oczach opinii olsztyńskiej i przełożonych z MliP, przedstawiając poważnie wypaczony obraz jego osoby i prac podległej mu instytucji. Świadczy o tym dobitnie niezwykle ostra w tonie wypowiedź: „Wyrzucie go nawet dziś, a zostawcie na jego miejsce kogokolwiek lub zamknijcie urząd, niech nie kompromituje Rządu i swoich władz”⁴⁹.

45 Olsztyński Dziennik Wojewódzki, 1946, nr 9, poz. 129, s. 138.

46 W skład komisji wchodził przedstawiciele powiatowych rad narodowych, starostw i powiatowych oddziałów informacji i propagandy.

47 WAPO, WUIiP, II/265/1, k. 5. Instrukcja z 30 września 1946 roku; por. 4. 6—8. Okólnik z 22 października 1946 roku.

48 Wydział Społeczno-Polityczny Urzędu Pełnomocnika Rządu RP na Okręg Mazurski był jednym z jego 22 wydziałów. W zachowanych aktach zespołu WUIiP i UPR nie ma żadnej wzmianki dotyczącej współpracy tego wydziału z WUIiP.

49 AAN, MIIP, 83, k. 6. Sprawozdanie z inspekcji przeprowadzonej z WUIiP w Olsztynie w dniach 1—4 czerwca 1946 roku.

Celem wyjaśnienia stawianych zarzutów, MIiP w ciągu maja i czerwca przeprowadziło trzy inspekcje. Sprawozdania wystawiają naczelnikowi Janowi Dębskiemu krątcowo różne opinie, tworząc przy okazji interesujący obraz prac tej instytucji. Np. z inspekcji przeprowadzonej 18 maja 1946 roku przez pracownika MIiP Edwarda Dąbrowskiego: „Czy to była Partia (PPR), czy v-ce wojewoda, wojsko, czy też inne czynniki, wszyscy twierdzą jedno, że współpraca z ob. Dębskim jest nieutrzymywana i trudno ją nawiązać z powodu dziwnej ambicji ob. Dębskiego. Otóż ob. Dębski uważa się za człowieka tak wielkiego, że bez specjalnego zaproszenia niczym się nie interesuje. Nie uważa za stosowne samemu nawiązać kontakty potrzebne do dobrej pracy Urzędu, czeka by wszyscy zwracali się do niego jak do wyroczni i posłuszenie poddawali się jego wyrokowi. Według mego zdania najważniejszą sprawą, która absorbuje ob. Dębskiego jest dziennik «Nowiny Mazurskie» („Wiadomości Mazurskie” — E. M.) wydawane przez Urząd Informacji i Propagandy”⁵⁰. Relacja z inspekcji w dniach 18—26 czerwca 1946 roku: „Pracownicy młodzi, niedyscyplinowani, brak odpowiedzialnej wiedzy. Naczelnik prowadzi pracę dobrze. Brak mu może sprawności organizacyjnej, ale sam dużo pracuje. Stanowisko Wojewódzkiego Komitetu PPR jest wadliwe co do Naczelnika. Brak między nimi współpracy. Zadania wykonane w 90%”⁵¹. Przedstawione wycinki sprawozdań oraz fragment relacji Haliny Bogdańskiej — inspektora świetlicowego i szkoleniowego MIiP — przebywającej w WUiIP w dniach 1—4 czerwca 1946 roku, cytowany dla zaprezentowanego stanowiska I sekretarza KW PZPR, są dalece nieobiektywne i niewyważone. Trudno bez zastrzeżeń przyznać rację którejkolwiek ze stron. Osoby kontrolujące sugerowały się zbytnio oceną swoich respondentów, nie starając się o konfrontację tych, nierazdko ciężkich zarzutów personalnych, z innymi źródłami. Stąd tak duża jednostronność wypowiedzi, krątcowo różnych w zależności od źródła informacji. Osoba naczelnika WUiIP jest wielce kontrowersyjna. Można byłoby sformułować wiele zarzutów, co do cech jego charakteru sprzyjających powstawaniu zadrażeń i niechęci do niego u osób z sfer kierowniczych. To właśnie najbardziej rzutowało na oceny inspektorów MIiP. Stwierdzić jednakże należy, iż większa część sukcesów, jakie zapisał na swoim koncie WUiIP, wypracowana została właśnie za kadencji Jana Dębskiego, trwającej bez mała cały 1946 rok.

Kryzys współpracy pogłębił się po opublikowaniu w „Wiadomościach Mazurskich” artykułu z opisem manifestacji 1 Maja w Olsztynie, w którym doszukiwano się gloryfikacji ludzi z kręgów legalnej opozycji, a tym samym dyskredytacji działaczy PPR i PPS. Naczelnikowi WUiIP zagrożono, iż powtórzenie się podobnej publikacji może doprowadzić do zawieszenia pisma⁵².

Wydawanie przez WUiIP „Wiadomości Mazurskich” stanowiło doskonały atut w powstałej przejęciowo rozgrywce politycznej. Należy w tym miejscu przypomnieć, iż KW PPR w Olsztynie czynił już od dłuższego czasu bezskuteczne starania dotyczące sprawy wydawania własnego organu prasowego, co w poważnym stopniu uzależnione było od decyzji MIiP. Sprzyjało to powstawaniu atmosfery nieufności, dopatrywania się w każdym artykule próby

⁵⁰ AAN, MIiP, 83, k. 1. Sprawozdanie z inspekcji przeprowadzonej w WUiIP w Olsztynie 18 maja 1947 roku.

⁵¹ AAN, MIiP, 83, k. 13, 14. Sprawozdanie z inspekcji przeprowadzonej w WUiIP w Olsztynie w dniach 18—26 czerwca 1946 roku.

⁵² AAN, MIiP, 83, k. 2. Sprawozdanie z inspekcji przeprowadzonej w WUiIP w Olsztynie 18 maja 1946 roku.

ośmieszenia PPR, zdyskredytowania jej w oczach społeczeństwa województwa olsztyńskiego.

Wiele wyjaśnia analiza struktury przynależności partyjnej pracowników WUIiP. W grudniu 1945 roku, na jednym z zebrań organizacji partyjnej PPR, kierownik referatu terenowo-organizacyjnego Leonard Gembał w przedstawionym sprawozdaniu podkreślał, iż: „— — nerw WUIiP znajduje się w jego rękę i teren Okręgu jest obsadzony w 70% kierownikami powiatowych oddziałów informacji i propagandy z PPR”⁵³. Jeszcze w pierwszych miesiącach 1946 roku, bezpośrednio po odejściu pierwszego naczelnika Urzędu — Mariana Polońskiego, członka PPS, proporcje przedstawiały się znacznie bardziej korzystnie dla PPR. Na 16 powiatowych oddziałów informacji i propagandy 11 kierowników należało do PPR (Bartoszyce, Braniewo, Giżycko, Kętrzyn, Lidzbark Warm., Mrągowo, Nidzica, Ostróda, Pasłęk, Susz, Szczytno), trzech do PPS (Górowo Ił., Morąg, Węgorzewo), jeden do SL (Olsztyn) i jeden był bezpartyjny (Reszel), pełniący zresztą tę funkcję przejściowo, w formie zastępstwa⁵⁴. W grupie kierowników wydziałów WUIiP dwóch należało do PPR (wydziały budżetowo-gospodarczy i polityczno-wychowawczy), jeden do PPS (Wydział Propagandy), jeden do SL (Wydział Informacyjno-Prasowy)⁵⁵.

W ciągu 1946 roku układ sił dotychczas korzystny dla PPR uległ przesunięciom. Wewnątrz WUIiP pojawiły się silne tendencje do obsadzania powstałych wakatów osobami należącymi do PPS lub z nią sympatyzującymi. Szczególnie skłonności do takich posunięć przejawiał zastępca naczelnika Jan Dworak, równocześnie kierownik Wydziału Propagandy WUIiP i członek Wojewódzkiego Komitetu PPS⁵⁶.

Uogólniając rozważania na temat przyczyn kryzysu dezorganizującego działalność propagandową sił Bloku Stronnictw Demokratycznych należy zwrócić uwagę na to, że zważnione strony reprezentowały główne ogniwa w hierarchii systemu politycznego i propagandowego szczebla wojewódzkiego, a toczone między nimi spory osiągnęły swe apogeum w przededniu referendum ludowego. Po przyjęciu się wyników głosowania na terenie województwa olsztyńskiego, łatwo dojść do konkluzji, iż były one pośrednio efektem zupełnego braku koordynacji poczynań propagandowych⁵⁷.

Formalne przezwyciężenie konfliktów między PPR i PPS na terenie województwa olsztyńskiego nastąpiło dopiero na naradzie aktywu obu partii, 5 października 1946 roku, na której przyjęto kompromisową umowę w podstawach współpracy⁵⁸.

53 WAPO, WUIiP, II/265/18, k. 66. Protokół z posiedzenia komórki PPR WUIiP w dniu 6 grudnia 1945 roku.

54 AAN, MIiP, 75, k. 139, 140. Sprawozdanie z inspekcji przeprowadzonej w WUIiP w Olsztynie i jego oddziałach powiatowych w dniach 27 styczeń — 3 luty 1946 roku.

55 AAN, MIiP, 65, k. 56—57. Sprawozdanie WUIiP w Olsztynie za 1945 rok.

56 AAN, MIiP, 83, k. 2. Sprawozdanie z inspekcji przeprowadzonej w WUIiP w Olsztynie 18 maja 1947 roku; por. AAN, Zespół: Ministerstwo Ziemi Odzyskanych (dalej: MZO), 189, k. 31. Sprawozdanie sytuacyjne Wydziału Społeczno-Wychowawczego za okres marzec-grudzień 1946 roku.

57 E. Wojnowski, *Warmia i Mazury w latach 1945—1947. Kształtowanie się stosunków politycznych*. Olsztyn 1988, s. 162. Procent głosów nieważnych i odpowiedzi negatywnych znacznie przewyższały średnią krajową. W województwie olsztyńskim głosowało 84,4% uprawnionych, 5,3% głosów uznano za nieważne. Twierdząco odpowiedziało: na pytanie I — 63,9% głosujących, na II — 72%, na III — 85,3%.

58 M. Szyszlak, *Zarys podstawowych kierunków działalności PPR na Warmii i Mazurach w latach 1945—1948. Materiały z sesji naukowej «Węzłowe problemy rozwoju społeczno-gospo-*

Postanowienia narady odczuł również WUiIP, jednakże ujemnych konsekwencji dotychczasowej atmosfery nie udało się od razu wyeliminować. Animozje zaczęły zanikać dopiero w grudniu 1946 roku, po objęciu stanowiska naczelnika urzędu przez Mariana Rogowskiego, członka PPR⁵⁹.

Dziedzina działalności WUiIP, pochlaniającą największą siłę i środków, koncentrującą na sobie uwagę kierownictwa resortu były masowe akcje i kampanie informacyjno-propagandowe, szczególnie intensywnie prowadzone w okresie referendum ludowego i wyborów do Sejmu Ustawodawczego. Aktywne włączenie się do prac poprzedzających referendum i wybory było zadaniem, któremu we wszystkich ogniach resortu informacji i propagandy nadano bezwzględny priorytet.

Kampania polityczna o zwycięstwo w referendum ludowym rozpoczęła się na terenie województwa olsztyńskiego bezpośrednio po ogłoszeniu ustawy KRN w sprawie przeprowadzenia głosowania⁶⁰. Zasadniczy ciężar i odpowiedzialność za prace przygotowawcze przyjęła na siebie PPR. Ona też wniosła największy wkład w powołanie Komisji Głosowania Ludowego, przeprowadziła największą liczbę wieców i zebrań, nadzorowała akcję sprawdzania list wyborczych⁶¹.

WUiIP włączył się do prowadzonych prac w drugiej połowie maja 1946 roku, po otrzymaniu szczegółowej instrukcji określającej zakres zadań we wspólnej akcji politycznej⁶². W zaleceniach MiIP główny nacisk położono na prowadzenie propagandy drukowanej, agitacyjno-masowej z szerokim wykorzystaniem środków masowej informacji.

Uwzględniając lokalne możliwości ograniczone rozmiarami środków finansowych i technicznych, WUiIP w Olsztynie skoncentrował się na kolportażu materiałów propagandowych i akcji informacyjno-propagandowej wśród mieszkańców województwa.

Akcję propagandy drukowanej prowadzono do ostatniego dnia przed głosowaniem. Nakładem urzędu, we własnej drukarni, wydrukowano 21 tys. plakatów i 120 tys. ulotek, głównie agitujących do głosowania „3Xtak”⁶³.

Doceniając wagę propagandy drukowanej tak szeroko zakrojonej akcji politycznej, naczelnik WUiIP na prośbę wojewody olsztyńskiego dr. Zygmunta Robla wydał zarządzenie realizowania w pierwszej kolejności zamówień na potrzeby referendum⁶⁴.

Oprócz drukowania i kolportowania własnych materiałów, Urząd otrzymał do rozprowadzenia ponad 1608 tys. sztuk różnorodnych materiałów propagandowych z MiIP oraz 50 tys. afiszów, 2 tys. broszur, 18 tys. plakatów, 500 tys. ulotek z innych źródeł⁶⁵.

Kolportaż prowadzono za pomocą środków transportu oddanych do dy-

darczego i kulturalnego Warmii i Mazur w okresie 30-lecia PRL», Olsztyn 1975, s. 38; tenże, *Geneza i przebieg zjednoczenia ruchu robotniczego w Olsztyńskim*, w: *Materiały z konferencji teoretycznej «Zjednoczenie ruchu robotniczego na Warmii i Mazurach»*, Olsztyn 1980, s. 28.

59 AAN, MiIP, 157. Dekret ministra Informacji i Propagandy L.dz. 4636/46 o przydzieleniu kierownictwa WUiIP w Olsztynie z dniem 7 grudnia 1946 roku, Marianowi Rogowskiemu.

60 DzURP, 1946, nr 15, poz. 105. Ustawa z 28 kwietnia 1946 roku.

61 E. Wojnowski, op. cit., s. 150. Komisję Głosowania Ludowego powołano 17 maja 1946 roku. Jej przewodniczącym został Wacław Gumiński (PPR).

62 AAN, MiIP, 24, k. 41–48. Instrukcja MiIP z 19 maja 1946 roku.

63 AAN, MiIP, 103, k. 16, 17. Sprawozdanie WUiIP w Olsztynie z 6 lipca 1946 roku

64 AAN, MZO, 285, k. 33. Pismo wojewody olsztyńskiego dr. Zygmunta Robla z 23 maja 1946 roku.

65 AAN, MiIP, 103, k. 17. Sprawozdanie WUiIP w Olsztynie z 6 lipca 1946 roku.

spozycji WUIiP i oddziałów powiatowych przez instytucje państwowe oraz stronnictwa polityczne i w poważnym stopniu za pośrednictwem grup aktywistów, często żołnierzy KBW i WOP z brygad ochronno-propagandowych⁶⁶. Jedyne na terenie Olsztyna i miejscowości-siedzib powiatowych oddziałów informacji i propagandy, działano własnymi siłami. Tyczyło się to zasadniczo wyłącznie kolportowania ulotek i broszur, rozklejania afiszy i plakatów. Rozsyłano także materiały do działających już świetlic i domów kultury. Zorganizowano również w centralnych punktach miast, na dworcach kolejowych itp. kioski z materiałami propagandowymi⁶⁷.

Przez cały okres akcji polityczno-propagandowej, poprzedzającej referendum, WUIiP rozprowadził w województwie łącznie 2319 tys. sztuk materiałów propagandowych. Z tej liczby 941 350 sztuk ulotek, plakatów, afiszów i broszur przekazano Międzypartyjnemu Komitetowi do spraw Głosowania Ludowego w Olsztynie⁶⁸. Część materiałów, tj. około pół miliona ulotek, rozrzucono z samolotów nad miastami w dni świąteczne⁶⁹. Znaczną liczbę rozkolportowano za pośrednictwem kina objazdowego, na licznych wiecach i zebraniach informacyjno-propagandowych, nierzadko na jarmarkach⁷⁰.

Średnio na jeden powiat przypadło około 145 tys. sztuk materiałów propagandowych w tym: 5620 afiszów, 4231 broszur, 6373 plakatów i 128 750 sztuk ulotek, co nie było małą liczbą, uwzględniając ówczesną gęstość zaludnienia województwa olsztyńskiego⁷¹.

Akcję propagandy drukowanej miały wspierać intensywnie, zakrojone na szeroką skalę, działania informacyjno-propagandowe. W praktyce, realizacja ambitnych planów sprowadzała się do dwóch form: organizowania cyklu wystaw prezentujących program Rządu Jedności Narodowej oraz akcji odczytów i prelekcji prowadzonych w świetlicach i domach kultury podległych WUIiP.

Wystawy — na terenie całego województwa zorganizowano ich około 140 — urządzane w najbardziej uczęszczanych miejscach, składały się z fotografii, wycinków z prasy regionalnej i krajowej, plakatów i broszur obrazujących rezultaty pierwszych lat odbudowy kraju. Podobną treść i przeznaczenie, chociaż o mniejszym ładunku informacyjnym, miały wystawki w gablotach i witrynach sklepów (w sumie 892)⁷².

Do akcji propagandowych włączono także jedyne kino objazdowe pracujące na terenie województwa olsztyńskiego, podlegające WUIiP. Tylko w czerwcu 1946 roku, przemierzając trasę długości ponad 800 km, kino dotarło do 20 miejscowości, gdzie przed każdym seansem kierownik kina, pełniący zarazem obowiązki propagandy, wygłaszał prelekcję o tematyce związanej z referendument, rozdawał materiały propagandowe⁷³.

We wsiach województwa działało 90 grup propagandowych zorganizowanych

66 AAN, MIiP, 308, k. 17—18. Sprawozdanie WUIiP w Olsztynie z 24 czerwca 1946 roku.

67 AAN, MIiP, 103, k. 17.

68 AAN, MIiP, 849, k. 42, 43. Wykaz materiałów przekazanych Międzypartyjnemu Komitetowi d/s Głosowania Ludowego w Olsztynie przez WUIiP.

69 AAN, MIiP, 103, k. 17.

70 Ibidem, k. 16.

71 AAN, MIiP, 103, k. 14—16. Wykaz materiałów dostarczonych przez WUIiP w Olsztynie do poszczególnych powiatów w okresie referendum ludowego. Na jednego mieszkańca przypadało 8 szt. materiałów propagandowych.

72 AAN, MIiP, 103, k. 17. Sprawozdanie z WUIiP w Olsztynie z 6 lipca 1946 roku.

73 AAN, MIiP, 163, k. 37—39. Sprawozdanie Referatu Kin Objazdowych MIiP za 1946 rok; por. 851, k. 15—19. Protokoł ze zjazdu referentów i kierowników kin objazdowych w Łodzi w dniach 28—29 listopada 1946 roku

wanych w Olsztynie przez WUIiP z aktywistów organizacji młodzieżowych i społecznych. Grupy, składające się przeciętnie z pięciu osób, przebywały na terenie do dnia głosowania. Podobnego typu, 90 brygad agitacyjnych zorganizowano do pracy w aglomeracjach miejskich⁷⁴.

Terenowe ogniwą resortu informacji i propagandy zarejestrowały na swoim koncie znaczny udział w organizowaniu wieców, zebrań i odczytów. Zdekompletowane relacje powiatowych oddziałów informacji i propagandy nie pozwalają na procentowe ustalenie tego udziału w organizacji 1994 wieców i zebrań poprzedzających referendum. Z pewnością była to liczba nie mała, gdyż przykładowo tylko w jednym powiecie szczycieńskim tamtejszy oddział informacji i propagandy przy współdziałaniu partii politycznych i wojska zorganizował 48 wieców informacyjnych⁷⁵.

Do tych instancji należało też przygotowanie w każdym obwodzie głosowania lokalu na punkt informacyjny, zaopatrzonego w materiały informacyjno-propagandowe, w szczególności dotyczące techniki głosowania.

Przedostatnim z poczynań propagandowych, ukierunkowanych na jak najszersze spopularyzowanie programu Stronnictwa Bloku Demokratycznego było święto ludowe. WUIiP został zobowiązany do okazania wszechstronnej pomocy komitetom obchodów święta ludowego powoływanym przez SL i Związek Samopomocy Chłopskiej. Miał kolportować prasę tego stronnictwa, afisze i plakaty, popularyzować święto na łamach „Wiadomości Mazurskich”⁷⁶. 9 czerwca 1946 roku oddano do wyłącznej dyspozycji WUIiP sale kinowe celem zorganizowania uroczystych akademii i wyświetlenia bezpłatnych filmów⁷⁷.

Za naturalne przedłużenie walki politycznej, prowadzonej w okresie referendum ludowego, uważa się kampanię polityczną poprzedzającą wybory do Sejmu Ustawodawczego.

WUIiP przystąpił do kampanii przedwyborczej koncentrując się na kolportażu wydawnictw propagandowych i wyborczych, organizowaniu kursów, prelekcji, akcji masowych i popularyzowaniu gospodarczego planu trzyletniego. Początkowo organizacja i kolportaż materiałów propagandowych i wyborczych należała do Referatu Kolportażu Sekcji Technicznej Wojewódzkiego Komitetu Wyborczego Bloku Demokratycznego, zorganizowanego w listopadzie 1946 roku⁷⁸. Zasadniczy trzon referatu stanowiły osoby zatrudnione w referacie wydawniczym i referacie kolportażu WUIiP, okresowo oddelegowane do dyspozycji Wojewódzkiego Komitetu Wyborczego. W grudniu

74 AAN, MiiP, 103, k. 16. Sprawozdanie WUIiP w Olsztynie z 24 czerwca 1946 roku.

75 WAPO, WUIiP, II/265/15, k. 5. Sprawozdanie WUIiP z przeprowadzonych wieców propagandowych w czerwcu 1946 roku.

76 AAN, MiiP, 24; k. 37–40. Instrukcja MiiP z 14 maja 1946 roku.

77 AAN, MiiP, 847, k. 20–25. Sprawozdania i raporty z akcji propagandowych przeprowadzonych w czerwcu 1946 roku; por. 103, k. 6. Szyfrogram z 8 czerwca 1946 roku nadesłany z WUIiP w Olsztynie. Na skutek zakazu wydanego przez Urząd Bezpieczeństwa Publicznego w Olsztynie, nie zorganizowano zaplanowanych manifestacji i pochodów.

78 AAN, MiiP, 111, k. 79. Pismo Głównego Komitetu Wyborczego Bloku Demokratycznego do Wojewódzkiego Komitetu Wyborczego w Olsztynie z 3 grudnia 1946 roku. W skład Wojewódzkiego Komitetu Wyborczego wchodził: przewodniczący — Bohdan Wilamowski-Korołowicz (SL), z-ca przewodniczącego — Jan Dębski (PPS), skarbnik — Mikołaj Łopaciński (PPR), sekretarz — Romuald Szczyński (SD), członkowie: Kazimierz Przeworski (PPR), Wacław Szczypa (SL), Jan Szewczyk (PSL), Eugeniusz Szulc (PSL), Władysław Wrona (PPS), Kazimierz Borochocki (SP), Witold Hajkowiec (PSL), Jerzy Smoleński (SD); por. WAPO, WUIiP, II/265/2. Wykaz członków Wojewódzkiego Komitetu Wyborczego z 10 grudnia 1946 roku. Siedziba Komitetu mieściła się przy ul. Artyleryjskiej.

1946 roku Główny Komitet Wyborczy Bloku Demokratycznego, doceniając doświadczenia zdobyte w okresie referendum, postanowił przekazać całość prac związanych z kolportażem materiałów wyborczych i propagandowych MiiP i jego instancjom terenowym wszystkich szczebli⁷⁹.

Do Olsztyna materiały z ministerstwa przybywały koleją, zobowiązaną do wydzielenia dla celów kolportażu połowy wagonu bagażowego w każdym pociągu. Otrzymane tą drogą materiały rozdzielano w większości między oddziały powiatowe prowadzące właściwy kolportaż w terenie⁸⁰.

Na ogół trzymano się zasady, by 30% materiałów propagandowych — afiszów, plakatów, broszur, haseł („sloganów”) — kolportować w sklepach, poczekalniach, urzędach pocztowych, kinach, dworcach kolejowych, miejscach zebrań i zgromadzeń. Pozostałą część wyklejano na budynkach, wzdłuż najruchliwszych ulic⁸¹. Znaczną część materiałów, szczególnie o treści informacyjnej, dostarczano do lokali wyborczych. Ulotki i broszury rozprowadzono wśród ludności za pośrednictwem młodzieżowych i wojskowych grup agitacyjno-propagandowych.

Kolportaż prowadzono na ogół bardzo sprawnie. Przykładowo Powiatowy Oddział Informacji i Propagandy w Morągu tylko w przeciągu dwóch tygodni stycznia 1947 roku rozprowadził na swoim terenie 1405 plakatów, 4159 broszur, 5188 sloganów i 5400 ulotek⁸². Prowadzone przez ministerstwo inspekcje potwierdzały bieżące i sprawne wysyłanie otrzymywanych materiałów w teren⁸³.

Do 18 stycznia 1947 roku WUiP w Olsztynie otrzymał i rozkolportował 670 tys. sztuk broszur, afiszów, plakatów, haseł i odezów⁸⁴. Stosując kryterium treści można wyróżnić ponad 50 rodzajów materiałów. Dominowały plakaty i broszury dostarczane w seriach tematycznych liczących od kilku do kilkudziesięciu tys. sztuk.

Materiały do akcji przedwyborczej drukowano centralnie. WUiP w Olsztynie, mimo posiadania własnej drukarni, nie wydawał żadnych materiałów. Do dnia głosowania obowiązywało zarządzenie ministra Informacji i Propagandy, zabraniające urzędem informacji i propagandy prowadzenia indywidualnych akcji wydawniczych⁸⁵.

Na kilka tygodni przed rozpoczęciem przedwyborczej akcji informacyjno-propagandowej WUiP przystąpił do szkolenia własnych prelegentów i instruktorów wyborczych. Drugi ważny nurt w przedwyborczej działalności szkoleniowej to kursy społeczno-polityczne dla pracowników instytucji państwowych oraz aktywny społeczno-polityczny. Zespół wykładowców skompletowano z doświadczonych działaczy PPR, PPS, SL, starostów, nauczycieli i innych osób cieszących się autorytetem wśród miejscowej ludności⁸⁶. Do

79 AAN, MiiP, 111, k-10-15. Instrukcja nr 1 MiiP z 3 grudnia 1946 roku.

80 Ibidem.

81 Ibidem.

82 WAPO, WUiP, 22/265/9. Sprawozdanie Powiatowego Oddziału Informacji i Propagandy w Morągu za styczeń 1947 roku.

83 AAN, MiiP, 83, k. 29. Sprawozdanie z inspekcji przeprowadzonej w WUiP w Olsztynie w dniach 30–31 grudnia 1946 roku.

84 AAN, MiiP, 847, k. 42. Wykaz materiałów propagandowych przekazanych WUiP w Olsztynie; por. 111, k-47-49. Zestawienie tytułów broszur, plakatów, afiszów, haseł (sloganów), przekazanych WUiP w Olsztynie.

85 AAN, MiiP, 24, k. 108–111. Instrukcja MiiP z 28 listopada 1946 roku.

86 WAPO, WUiP, 11/265/2, k. 137. Sprawozdanie z działalności Wydziału Społeczno-Wychowawczego WUiP za listopad 1946 roku.

TABELA 1. ZEBRANIA I WIECE PRZEDWYBORCZE PRZEPROWADZONE Z INICJATYWY

	Bartoszyce	Biskupiec	Braniewo	Gizycko	Córowo H.	Kętrzyn	Lidzbark W.	Morań	Mragowo
Zebrań i wieców	118	58	81	119	64	89	136	40	143
Uczestników (w tys.)	3,9	9,0	4,8	7,0	1,9	13,0	11,0	5,6	12,0

Źródło: WAPO, II/265/2, k. 114. Zestawienie zebrań i wieców przedwyborczych przeprowadzonych na terenie woj. olsztyńskiego z 20 stycznia 1947 roku.

zespołu dołączono również pracowników WUIIP przeszkolonych w Warszawie na tygodniowych kursach organizowanych przez MiiP⁸⁷.

Pierwszy czterodniowy kurs, przygotowujący prelegentów i aktywistów wyborczych, rozpoczął się 26 października 1946 roku. Wzięło w nim udział po 15 osób z powiatów: olsztyńskiego, nidzickiego, szczyńskiego i reszelskiego. Następne trzy kursy szkolące aktywistów z pozostałych powiatów przeprowadzono do 15 listopada 1946 roku⁸⁸. Przy typowaniu kandydatów na kurs czyniono starania, by przynajmniej dwie trzecie uczestników stanowili najpopularniejsi na danym terenie działacze wiejscy, a w powiatach o dużych skupiskach ludności autochtonicznej, zalecano delegowanie najbardziej wyrobionych politycznie Mazurów i Warmiaków⁸⁹. Po przeszkoleniu, prelegentów i instruktorów wyborczych kierowano do pracy w terenie. Przy pomocy aktywu wyborczego i we współpracy z partiami politycznymi oraz wojskiem WUIIP zorganizował na terenie województwa olsztyńskiego 1417 zebrań i wieców, które zgromadziły około 140 tys. osób⁹⁰. Najlepsze efekty ilościowo osiągnęły powiatowe oddziały informacji i propagandy w Kętrzynie, Lidzbarku, Ostródzie, Węgorzewie, i in. (tabl. 1).

Cykl szkoleń dla pracowników instytucji i aktywu zainaugurowano na przełomie września i października 1946 roku, dwoma 33 godzinnymi kursami rozpoczętymi 25 września i 17 października 1946 roku⁹¹. Zasadnicza kumulacja akcji szkoleniowej nastąpiła dopiero pod koniec następnego miesiąca. W dniach 25—30 listopada WUIIP, w wyniku porozumienia zawartego z Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej i Komisją Porozumiewawczą Bloku

⁸⁷ AAN, MiiP, 303, k. 57—58. Sprawozdanie z odprawy absolwentów kursu. Kurs rozpoczął się 29 września 1946 roku i był prowadzony w czterech tygodniowych turnusach do końca października. Z Olsztyna w kursie udział wzięli: Albin Koblenc — sekretarz WUIIP (PPS), Władysław Kozłowski — instruktor terenowy (PPR), Mieczysław Matuszewski — kierownik Powiatowego Oddziału Informacji i Propagandy w Olsztynie (bez.), Zygmunt Nikonów — kierownik Wydziału Propagandy (PPS), Janina Szylińska — referent (PPS). Z oddziałów powiatowych przeszkoleni zostali: Wiesław Asztymborski (Susz), Halina Gajewska (Lidzbark Warm.), Józef Rembecha (Szczytno).

⁸⁸ WAPO, WUIIP II/265/2, k. 90. Telefonogram z 29 listopada 1946 roku.

⁸⁹ WAPO, WUIIP II/265/18, k. 6. Protokół z posiedzenia Wojewódzkiego Kolegium Propagandowego z 18 października 1946 roku.

⁹⁰ WAPO, WUIIP II/265/2, k. 114. Zestawienie z 20 stycznia 1947 roku.

⁹¹ WAPO, WUIIP, II/265/2, k. 145. Sprawozdanie Referatu Szkoleniowego WUIIP za okres wrzesień—październik 1946 roku.

WUIiP w WOJEWODZTWIE OLSZTYNSKIM DO 18 STYCZNIA 1947 ROKU

	Nidzica	Olsztyn m.	Ostróda	Pastęk	Susz	Szczytno	Węgorzewo	Razem
Zebrań i wieców	79	28	89	53	96	80	145	1417
Uczestników (w tys.)	7,8	9,5	14,2	4,5	12,8	10,0	11,0	138,0

Stronictw Demokratycznych, zorganizował cykl kursów obejmujących za-
sięgiem pracowników wszystkich instytucji oraz aktywno społeczno-polityczny
województwa olsztyńskiego⁹². W ramach kursów prowadzono odczyty łączone
z dyskusjami. Dotyczyły one najistotniejszych ówczesnie zagadnień politycz-
nych i gospodarczych, ze szczególnym uwzględnieniem planu trzyletniego.
Uczestników szkolenia zapoznano dodatkowo z ordynacją wyborczą i techniką
głosowania, co było szczególnie ważne w przypadku ludności autochtonicznej.

Prezentowana tematyka wzbudzała wszędzie żywe zainteresowanie. Np.
w Braniewie, z powodu przeciągających się dyskusji, cykl szkolenia został
przedłużony do 3 grudnia 1946 roku. Wystąpiło 11 prelegentów, a przeciętna
dzienna liczba słuchaczy wynosiła ponad 30 osób⁹³.

Dodatkowym elementem przedwyborczej działalności propagandowej były
wystawy popularyzujące trzyletni plan odbudowy. 21 września 1946 roku,
IX sesja KRN przyjęła uchwałę określającą podstawowe wytyczne planu trzy-
letniego, mającego umożliwić szybką odbudowę kraju ze zniszczeń wojennych,
dającego początek wieloletnim planom gospodarczym⁹⁴. Ogłoszenie podstawo-
wych założeń planu w momencie wchodzenia kampanii wyborczej w decydu-
jącą fazę, miało znaczący wydźwięk polityczny. Założenia planu, które były
zasadniczą częścią programu wyborczego Bloku Stronictw Demokratycznych,
dostarczały lewicy nowych, mocnych atutów w prowadzonej rozgrywce poli-
tycznej⁹⁵. Należało je jak najszybciej rozpropagować celem uzyskania akcep-
tacji społeczeństwa.

Na mocy uchwały Rady Ministrów z 3 października 1946 roku populary-
zacji planu powierzono MiiP⁹⁶, które rozpoczęło działalność od powołania Kom-
misji Popularyzacji Planu Odbudowy Gospodarczej, tworząc równocześnie
jej odpowiedniki na szczeblu wojewódzkim⁹⁷.

W Olsztynie, Wojewódzką Komisję Popularyzacji Planu Odbudowy Go-
spodarczej utworzono w końcu listopada 1946 roku⁹⁸. Całość prac społeczą

92 WAPO, WUIiP, II/265/2, k. 181, Sprawozdanie Wydziału Społeczno-Wychowaw-
czego za listopad 1946 roku, Program kursu; por. AAN, MiiP, 303, k. 62. Zarządzenie z 16 lis-
topada 1946 roku o przeprowadzeniu kursów społeczno-politycznych.

93 WAPO, WUIiP, II/265/2, k. 282. Sprawozdanie Powiatowego Oddziału Informacji
i Propagandy w Braniewie z 5 grudnia 1946 roku.

94 DzURP, 1946, nr 53, poz. 285.

95 W walce o sojusz robotniczo-chłopski, Wybór dokumentów i materiałów 1944—1949.
Warszawa 1963, s. 256.

96 AAN, MHP, 622, Uchwała Rady Ministrów z 3 października 1946 roku.

97 AAN, MiiP, 23. Zarządzenie ministra Informacji i Propagandy z 21 listopada 1946 roku.

98 AAN, MHP, sygn. 619, k. 38—43. Instrukcja nr 1 MiiP z 25 października 1946 roku.

praktycznie na WUiP, ponieważ zainteresowanie innych instytucji włączonych do komisji było nikłe. I w tym przypadku zamiast kompleksowej akcji popularyzacyjnej ograniczono się do organizowania wystaw zatytułowanych „Od wyzwolenia do Planu Odbudowy Gospodarczej”⁹⁹. Było to konsekwencją zaangażowania sił i środków Urzędu do kolportażu propagandowych materiałów wyborczych i akcji masowych.

Na terenie województwa olsztyńskiego zorganizowano 56 wystaw. Część z nich, głównie wystawy eksponowane w małych miasteczkach, przewożono na kilka dni do okolicznych gmin, najczęściej w przededniu mających się tam odbyć wieców. W samym Olsztynie przygotowano 21 wystaw o bardzo zróżnicowanym poziomie¹⁰⁰. Najważniejsze stoiska wystawowe znajdowały się w hallu teatru, w lokalach Okręgowej Komisji Związków Zawodowych, Izby Rzemieśniczej, Izby Przemysłowo-Handlowej, Komitetu Miejskiego PPR i Urzędu Miejskiego¹⁰¹. Pozostałe wystawy otwarto w licznych instytucjach, przedsiębiorstwach, urzędach i lokalach partii politycznych. Po każdej wystawie oprowadzał przewodnik przeszkolony na specjalnym kursie zorganizowanym przez WUiP¹⁰². Prezentowano najczęściej fotografie, plansze, wykresy i makiety ukazujące osiągnięcia miejscowych przedsiębiorstw przemysłowych, spółdzielni i rolnictwa. Miało to stworzyć sugestywny obraz wkładu regionu czy też poszczególnych przedsiębiorstw w realizację planu trzyletniego.

Następnym kierunkiem działalności WUiP było zwalczanie propagandowego oddziaływania opozycji. Reprezentowała ona różne nurty i orientacje. Wśród nich znajdowały się legalne, np. Polskie Stronnictwo Ludowe, oraz nielegalne, działające w podziemiu, Wolność i Niepodległość, Narodowe Siły Zbrojne, jak również grupy sprowadzające swe stanowisko przede wszystkim do kwestii nowego kształtu granic.

Jakkolwiek znaczenia i rozmiarów tych oddziaływań nie można wyobrazić, należy jednak stwierdzić, iż stanowiły one pewne zagrożenie nie tylko polityczne, ile dla nowo kształtowanej świadomości społecznej.

WUiP w Olsztynie dążył do dysponowania własnymi, w miarę pełnymi informacjami o propagandowej działalności opozycji. W dwunastopunktowych sprawozdaniach miesięcznych, składanych przez oddziały powiatowe, szczególnie dwa punkty dotyczyły omawianej kwestii:

1. Sprawy polityczne: stosunek sił poszczególnych organizacji politycznych. Działalność reakcji. Walka z propagandą reakcyjną;

2. Ogólne nastroje społeczeństwa: ślady szkodliwej działalności propagandowej. Stopień uświadomienia obywateli. Solidarność wzajemna poszczególnych grup społecznych. Przeciwnościwa dzielnicowe¹⁰³.

Włączenie tych danych do miesięcznych sprawozdań sprawiło, iż przyjęty system zbierania informacji stał się mało elastyczny, a tym samym korzystanie z niego dawało mierne rezultaty. Podejmowane przeciwdziałania następowały najczęściej zbyt późno, by mogły być przynajmniej w części skuteczne.

99 WAPO, WUiP, II/265/2, k. 114. Zestawienie z 20 stycznia 1947 roku.

100 AAN, MiP, 620, k. 28–28. Sprawozdanie WUiP w Olsztynie z 21 stycznia 1947 roku. por. WAPO, WUiP, II/265/2, k. 254–256.

101 AAN, MiP, 306, k. 7, 8. Sprawozdanie WUiP w Olsztynie za grudzień 1946 roku i styczeń 1947 roku.

102 AAN, MiP, 620, k. 27 WUiP w Olsztynie przeprowadził dwa kursy: 28 grudnia 1946 roku i 5 stycznia 1947 roku.

103 WAPO, WUiP, II/265/1, k. 214. Okólnik nr 1 z 19 listopada 1945 roku.

Zwalczanie stwierdzonych przejawów działalności propagandowej starano się prowadzić zasadniczo na trzech płaszczyznach:

— przy okazji politycznych akcji masowych, szczególnie w okresie referendum i wyborów;

— przez przekazywanie informacji organom Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego, w przypadku stwierdzenia działalności nielegalnych organizacji lub osób z nimi związanych;

— przez prowadzenie akcji wyprzedzających w środowiskach politycznie niewyrobionych, szczególnie podatnych na hasła głoszone przez opozycję.

W pierwszym przypadku zwalczanie opozycyjnej kontrpropagandy odbywało się niejako przy okazji przekazywania innych treści, przez dyskredytowanie programu opozycji z jednoczesnym eksponowaniem własnych atutów politycznych, społecznych i gospodarczych. Najwięcej uwagi poświęcono problemowi Polskiego Stronnictwa Ludowego i jego koncepcjom politycznym. Dążono do politycznej izolacji stronnictwa, szczególnie w miarę zbliżania się terminu wyborów do Sejmu Ustawodawczego. Próbowano wykorzystać nastroje, jakie wystąpiły w związku z przemówieniem sekretarza stanu USA, Jamesa Byrnesa. Stanowisko PSL w tej sprawie, sprzeczne z ogólną tendencją i odczuciami społeczeństwa ziem odzyskanych, manifestowanymi na licznych wiecach protestacyjnych organizowanych przez WUIiP, doprowadziło do wzrostu krytycyzmu i spadku zaufania wobec jego programu¹⁰⁴.

Propaganda opozycji natrafiła na szczególnie podatny grunt w środowisku ludności autochtonicznej i przesiedleńców zza Bugu. W pierwszym przypadku sprzyjały temu sytuacja materialna, stan psychologiczny oraz tego rodzaju negatywne zjawiska jak szaber, błędy w polityce władz i nadużycia terenowej administracji. W drugim, wygrywano urazy polityczne i sentyment do ziem rodzinnych, opuszczonych niedobrowolnie.

W metodach działania WUIiP w stosunku do repatriantów zakładano:

— należyte i gruntowne wyjaśnienie powodów utraty Wileńszczyzny i terenów za Bugiem, a tym samym konieczności translokacji ludności;

— wskazywanie na zasadnicze różnice ustrojowe Polski współczesnej, która nie kopiuje bezmyślnie wzorów radzieckich i rozwija się w suwerenności i niezawisłości państwowej;

— śmiałe lecz bardzo umięjętne wnikanie w gehennę przeżyć tej ludności;

— wskazywanie realnej pomocy ZSRR nie tylko na warunkach obustronnie korzystnych umów handlowych, ale także w wielu innych dziedzinach odbudowy naszego niepodległego państwa skierowującego swą uwagę na prastare i bogate ziemie polskie nad Nysą, Odrą i Bałtykiem¹⁰⁵.

W końcu października 1946 roku, WUIiP w Olsztynie wydał oddziałom powiatowym specjalny okólnik zalecający, by przy omawianiu stosunków polsko-radzieckich: „— podczas interpretacji dziejów wykazywać winę caratu, a nie rosyjskiego narodu, zawsze szczerze pragnącę prawdziwej i trwałej przyjaźni z narodem polskim”¹⁰⁶. Zamierzony efekt starano się osiągnąć w innych dodatkowych działaniach, m.in. przy okazji tworzenia kół Towarzystwa Przyjaźni Polsko-Radzieckiej, z inicjatywą powołania których

104 WAPO, WUIiP, II/285/2, k. 54. Sprawozdanie z akcji protestacyjnej. Telefonogram do MHP z 1 października 1946 roku.

105 WAPO, WUIiP, II/265/2, k. 70—73. Sprawozdanie WUIiP za wrzesień—październik 1946 roku.

106 WAPO, WUIiP, II/265/1, k. 110. Okólnik z 22 października 1946 roku.

wystąpił we wrześniu 1945 roku KW PPR¹⁰⁷. WUiP akcji tej patronował od samego początku, ale nie były to niestety działania popularne. Na terenie Okręgu Mazurskiego, szczególnie w 1945 roku, zdarzały się przypadki przestępczej działalności żołnierzy-maruderów z armii radzieckiej¹⁰⁸. Fakty te wykorzystywane przez propagandę opozycyjną sprzyjały wzrostowi nastrojów antyradzieckich, godziły pośrednio w program lewicy.

Bardziej zorganizowane działania podjęto w stosunku do ludności autochtonicznej. Pierwszym planowym przedsięwzięciem w tym kierunku była zorganizowana w dniach 2—3 kwietnia 1946 roku narada szkoleniowa kierowników powiatowych oddziałów informacji i propagandy, poświęcona zagadnieniom mazurskim. Ze specjalną prelekcją wystąpiła Emilia Sukertowa-Biedrawina. Wtedy też m.in. narodził się projekt zorganizowania kongresu Warmiaków i Mazurów w Olsztynie, zrealizowany przy wsparciu KW PPR w dniu 27 października 1946 roku¹⁰⁹.

Najistotniejszą decyzją podjętą na tej samej naradzie było powołanie w powiatowych oddziałach informacji i propagandy referatów do spraw mazurskich. Osoby zaangażowane do pracy w tych referatach przeszkolono na specjalnym, tygodniowym kursie mazuroznawczym¹¹⁰.

Referaty do spraw mazurskich zorganizowano wyłącznie w tych powiatach, gdzie ludność autochtoniczna stanowiła znaczny procent ogółu mieszkańców, m.in. w kętrzyńskim, giżyckim, szczycieńskim. Pierwszy taki referat powstał 1 października 1946 roku w Kętrzynie¹¹¹. W tym samym miesiącu zorganizowano podobne referaty w Powiatowych Oddziałach Informacji i Propagandy w Szczytnie i Giżycku¹¹².

W Powiatowym Oddziale Informacji i Propagandy w Szczytnie, odpowiedzialnik referatu do spraw mazurskich istniał nieformalnie już od 28 lipca 1945 roku. Wtedy to, do kierowniczkii Oddziału Leonidy Chabros, zgłosiła się grupa Mazurów z Fryderykiem Leykiem na czele. Głównym przedmiotem dyskusji i ustaleń przyjętych na spotkaniu były sposoby włączenia ludności autochtonicznej w nurt życia społecznego, zapewnienia opieki i ochrony prawnej oraz metody pracy repolonizacyjnej. Podjęto również decyzję zatrudnienia Fryderyka Leyka w Oddziale, powierzając mu sprawy dotyczące ludności mazurskiej¹¹³.

Referaty do spraw mazurskich miały prowadzić działalność informacyjno-propagandową w środowisku ludności mazurskiej. Kierujący referatami wyjeżdżali w teren, nawiązywali kontakty z działaczami mazurskimi, prowadzili rozmowy, organizowali prelekcje i kursy, współpracowali z komitetami narodowościowymi. Było to ważnym elementem ogólnej akcji repolonizacyjnej.

107 E. Wojnowski, op. cit., s. 92.

108 AAN, MiiP, 928, k. 18. Informacja z Oddziału „PAP” w Olsztynie z 5 kwietnia 1946 roku.

109 WAPO, UPR, 13, k. 35. Sprawozdanie urzędów niespolonych 1945—1946. Protokół z oddrwywy kierowników powiatowych oddziałów informacji i propagandy w dniach 2—3 kwietnia 1946 roku.

110 E. Wojnowski, op. cit., s. 236.

111 WAPO, WUiP, II/265/7. Sprawozdanie Powiatowego Oddziału Informacji i Propagandy w Kętrzynie z 28 października 1946 roku.

112 WAPO, WUiP, II/265/6, 15. Sprawozdanie powiatowych oddziałów informacji i propagandy w Giżycku i Szczytnie za październik 1946 roku.

113 WAPO, WUiP, II/265/15. Sprawozdanie Powiatowego Oddziału Informacji i Propagandy w Szczytnie za okres 18 lipiec — 1 sierpień 1945 roku.

W obydwu wypadkach podejmowane działania trudno uważać za wystarczające i skuteczne. Dysponując ograniczonymi możliwościami technicznymi i kadrowymi, WUIiP nie był w stanie nadać temu odpowiedniego rozmachu i zasięgu, a podjęcie tego skomplikowanego zagadnienia dopiero w drugim roku działalności nie świadczyło najlepiej o stopniu rozeznania kierownictwa tej instytucji w aktualnej problematyce Warmii i Mazur.

Czwarta z kolei płaszczyzna inspiratorskich działań WUIiP, to kierowanie i koordynowanie działalności agend, a szczególnie środków masowej informacji i ruchu wydawniczego.

WUIiP podlegały: olsztyńska rozgłośnia Polskiego Radia, kina objazdowe przedsiębiorstwa „Film Polski”, Wojewódzki Oddział „Polpressu”, Wojewódzki Oddział Spółdzielni „Czytelnik” oraz redakcja czasopisma „Wiadomości Mazurskie”.

Wśród zachowanych materiałów nie ma właściwie żadnych pełniejszych informacji dotyczących olsztyńskiej rozgłośni radiowej w kontekście działalności WUIiP. Zachowały się wprawdzie sporadyczne wzmianki dotyczące uruchomienia zniszczonego nadajnika radiowego, radiowęzłów w miastach powiatowych oraz instalowania głośników w centralnych punktach miast, zbyt jednak fragmentaryczne, by można było pokusić się o obiektywne i pełne ukazanie tej sfery działalności Urzędu¹¹⁴.

Znacznie więcej materiałów mówi o funkcjonowaniu kin objazdowych. Pierwsze kino tego typu zorganizowano w Olsztynie w marcu 1946 roku¹¹⁵. Wraz z całym wyposażeniem stanowiło ono własność przedsiębiorstwa „Film Polski”, jednakże właściwym jego dysponentem był Referat Kin Objazdowych WUIiP¹¹⁶. On też angażował do pracy personel kina, składający się z kierownika kina, propagandysty, kinooperatora, szofera i trzech konwojentów, układał marszrutę, przekazywaną następnie do realizacji Referatowi Kin Objazdowych w Okręgowym Zarządzie Kin¹¹⁷. Do końca 1946 roku WUIiP dysponował dwoma kinami objazdowymi, w styczniu 1947 roku przybyło jeszcze jedno kino¹¹⁸.

W ówczesnych warunkach, przy poważnych zniszczeniach sal kinowych, sprzętu, aparatury i taśm filmowych oraz braku wykwalifikowanego personelu technicznego udostępnienie filmu szerokiemu kręgowi odbiorców, szczególnie na wsi, nie byłoby możliwe bez działalności kin objazdowych. Było to rozwiązanie doraźne, ale i jedynie możliwe w tamtej sytuacji. Najwięcej problemów stwarzał dobór repertuaru filmowego. Jesienią 1946 roku, kierownikom kin objazdowych dostarczono tekst prelekcji wyjaśniającej zasady doboru repertuaru, gdzie stwierdzono m.in., że: „Polska produkcja jest zrujnowana, nie ma więc filmów polskich i dlatego wprowadza się filmy sowieckie, które są dobre technicznie”¹¹⁹. Relacje kierowników kin świadczą

114 AAN, MiiP, 305, k. 10, 11. Protokół z zebrania organizacyjnego Wojewódzkiego Kolegium Propagandowego w Olsztynie w dniu 28 sierpnia 1945 roku.

115 AAN, MiiP, 163, k. 37–39. Sprawozdanie Referatu Kin Objazdowych MiiP za 1946 rok; por. WAPO, WUIiP, II/265/2, k. 254–256. Sprawozdanie działalności kin objazdowych za 1946 rok.

116 DzURP, 1946 nr 75, poz. 308. Dekret z dnia 13 listopada 1957 roku o utworzeniu przedsiębiorstwa państwowego „Film Polski”.

117 AAN, MiiP, 163, k. 5–7. Okólnik MiiP z 29 maja 1946 roku.

118 AAN, MiiP, 851, k. 68. Sprawozdanie roczne Referatu Kin Objazdowych WUIiP w Olsztynie z kwietnia 1947 roku.

119 AAN, MiiP, 851, k. 15. Protokół ze zjazdu referentów i kierowników kin objazdowych w Łodzi w dniach 28–29 listopada 1946 roku.

o bardzo dużej popularności wszystkich przedwojennych filmów polskich oraz o pewnych oporach, a nawet otwartej niechęci w przyjmowaniu filmów radzieckich¹²⁰.

Szczególnie interesujące są relacje składane w okresie wchodzenia na ekrany kin pierwszego polskiego powojennego filmu *Zakazane piosenki*, w reżyserii Leona Buczkowskiego, którego premiera odbyła się w Warszawie 8 stycznia 1947 roku. Film wyświetlano w całym kraju, jednocześnie w kinach stałych i objazdowych. Na zlecenie MłiP, wojewódzkie urzędy informacji i propagandy przeprowadziły badania nad oddziaływaniem *Zakazanych piosenek* na opinię publiczną¹²¹.

TABELA 2. DZIAŁALNOŚĆ KIN OBJAZDOWYCH W WOJEWÓDZTWIE OLSZTYŃSKIM (II 1946 — I-II 1947)

Rok	Dni gry	Odwiedzonych miejscowości	Seansów	Kilometrów	Widzów
1946	177	136	230	5489	43233
1947	80	70	98	4446	26923
Razem	257	206	328	10935	70156

Zródło: AAN, MłiP, 85, k. 68. Sprawozdanie roczne Referatu Kin Objazdowych WUIiP w Olsztynie z kwietnia 1947 roku.

Wprawdzie z województwa olsztyńskiego zachowało się zaledwie kilka fragmentarycznych opinii nadsyłanych z terenu, są one jednakże wystarczająco reprezentatywne, pokrywają się bowiem z opiniami zgłaszanymi w innych ośrodkach Polski. Zdecydowanie przeważają opinie negatywne. Filmowi zarzucano fałszowanie rzeczywistego obrazu okupacyjnej Polski, oburzano się na: „— przedstawienie Niemców, jak dobroduszných idiotów, których z łatwością oszukuje się na każdym kroku”¹²².

Spośród całego zespołu zagadnień z kregu problematyki masowej informacji, zdecydowanie najczęściej uwagi w pracach WUIiP poświęcono informacji prasowej. Ograniczone możliwości wykorzystania radia jako środka informowania i aktywizowania społeczeństwa, zmusiły do odwołania się ku metodom tradycyjnego informowania, tj. przez czytelnictwo prasy. Prasa miała stanowić jeden z zasadniczych mechanizmów oddziaływania informacyjno-propagandowego, obliczonego przede wszystkim nie na efekt doraźny, a przeciwnie na działanie długofalowe, mające pełnić funkcję integracyjną.

WUIiP w Olsztynie, za pomocą własnej drukarni rozpoczął już w sierpniu 1945 roku wydawanie pierwszej regionalnej gazety — „Wiadomości Mazurskie”¹²³. Monopol tego pisma na informacje z zakresu problematyki regionalnej nie szedł w parze z jego popularnością w terenie. Pod względem zasięgu oddziaływania, według kryterium sprzedawanych egzemplarzy, stosowanego również do innych gazet o podobnej częstotliwości wydawania, „Wiadomości Mazurskie” znajdowały się na dalszym miejscu. W ostatnich latach

120 Ibidem, k. 17.

121 AAN, MłiP, 87, k. 67. Okólnik MłiP z 13 lutego 1947 roku.

122 AAN, MłiP, 163, k. 43—46. Sprawozdanie Referatu Kin Objazdowych MłiP za styczeń-luty 1947 roku.

123 T. Butkiewicz, *Prasa Resortu Informacji i Propagandy (1944—1947)*, Prasa, 1972, nr 154, s. 86.

gazeta ta doczekała się kilku analiz tworzących w sumie pełną jej ocenę¹²⁴.

Wydawanie „Wiadomości Mazurskich” oraz wielu innych wydawnictw, w głównej mierze informacyjnych i propagandowych, WUIIP łączył z częściowym ich kolportażem. Od listopada 1945 roku, za pośrednictwem swoich powiatowych oddziałów informacji i propagandy, przejął całkowicie kolportaż „Wiadomości Mazurskich”¹²⁵. Utworzono nowe punkty kolportażu lub połączono je z punktami rozprowadzającymi prasę centralną, przyznając im jednocześnie 25% rabatu od ceny gazety¹²⁶. Następnie do tego systemu dołączono część prasy centralnej, którą w przypadku czasopism — organów partii politycznych — rozprowadzano również za pośrednictwem instancji partyjnych.

Częściowe przejęcie kolportażu przez WUIIP, mimo posiadania odpowiedniej agencji — Spółdzielni „Czytelnik”, wynikało z inercji tej ostatniej. Do końca 1945 roku olsztyński oddział „Czytelnika”, współpracujący z Referatem Kolportażu WUIIP i referatami technicznymi oddziałów powiatowych, zdołał stworzyć jedynie prowizoryczną sieć punktów kolportażu, w większości nie spełniających swoich funkcji.

Najpoważniejszymi mankamentami kolportażu prasy były nieregularne dostawy, szczególnie dotkliwie odczuwane przez czytelników dzienników oraz niewystarczające nakłady niektórych, najbardziej popularnych tytułów gazet i tygodników. W kilku ośrodkach miejskich starano się temu problemowi zaradzić m.in. wywieszając najbardziej popularne czasopisma w gablotach ustawianych w najruchliwszych punktach. Największe zapotrzebowanie zgłaszano na „Życie Warszawy”, „Rzeczpospolitą”, „Wiadomości Mazurskie” i „Głos Ludu”¹²⁷.

Ostatnią wreszcie dziedziną działalności WUIIP w Olsztynie miało być sprawowanie mecenatu nad ruchem kulturalno-oświatowym. Kompleksowa ocena poszczególnych sfer działalności WUIIP każe określić jego dorobek w głównej mierze w kategoriach inspiratora i mecenasa ruchu kulturalno-oświatowego, a nie jako instytucji prowadzącej pracę kulturalno-oświatową w pełnym tego słowa znaczeniu.

W dotychczasowych publikacjach, znaczenie olsztyńskiego resortu i propagandy, a w szczególności jego ogień I instancji dla kultury i oświaty, oceniano według założeń nie zaś ich realizacji. Spowodowały to wrywkowe badania archiwaliów, przyjęcie za podstawę sprawozdań składanych do MiiP, które w większości wypaczały rzeczywisty obraz sytuacji. Najnowsze badania nad społecznym ruchem kulturalno-oświatowym w województwie olsztyńskim, uwzględniające w szerokim zakresie problematykę związaną z działalnością różnych placówek, towarzystw i stowarzyszeń społeczno-kulturalnych pozwoliły w pełni ocenić rolę jaką odegrał w tym względzie WUIIP¹²⁸.

124 A. Bartnikowski, *Wiadomości Mazurskie (1945—1947), Próba monografii*, Warszawa 1979, Biblioteka Instytutu Dziennikarstwa i Nauk Politycznych Uniwersytetu Warszawskiego, maszynopis; B. Łukaszewicz, *Prasa olsztyńska w latach 1945—1975*, Wrocław 1973, Biblioteka Uniwersytetu Wrocławskiego, praca doktorska, maszynopis; W. Zimolzak, *Wiadomości Mazurskie na tle procesów integracyjnych w regionie warmińsko-mazurskim (1945—1947)*, Warszawa 1974, Biblioteka Instytutu Dziennikarstwa i Nauk Politycznych Uniwersytetu Warszawskiego, maszynopis.

125 WAPO, WUIIP, II/265/1, k. 164—165. Instrukcja z 1 grudnia 1945 roku.

126 Ibidem, k. 165.

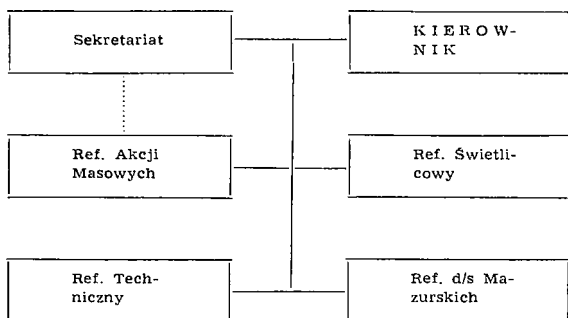
127 WAPO, WUIIP, II/265/2, k. 270—279. Wykazy prasy rozprowadzonej przez poszczególne powiatowe oddziały informacji i propagandy w październiku 1946 roku.

128 T. Bierkowski, *Spoleczny ruch kulturalno-oświatowy na Warmii i Mazurach w latach 1945—1970*, Bydgoszcz — Olsztyn 1980, s. 43—51.

II

Podstawą prawną do organizowania sieci powiatowych oddziałów informacji i propagandy było wspomniane już rozporządzenie z 1 marca 1945 roku o tworzeniu organów Ministerstwa Informacji i Propagandy I i II instancji. Oddziały, jako najniższy, podstawowy szczebel tego resortu, podlegały wyłącznie wojewódzkim urzędom informacji i propagandy.

STRUKTURA ORGANIZACYJNA POWIATOWYCH ODDZIAŁÓW INFORMACJI I PROPAGANDY WOJ. OLSZTYŃSKIEGO (1945—1947)

Zródło: WAPO, WUIiP, sygn. II/265/1. Instrukcja WUIiP w Olsztynie z 28 sierpnia 1945 roku.

Powiatowe oddziały informacji i propagandy w Okręgu Mazurskim, w myśl uchwały Rady Ministrów z 14 marca 1945 roku, podporządkowano starostwom. W strukturze starostw, określonej na mocy statusu z 1 lipca 1946 roku, znajdowało się 19 referatów. Między nimi były referaty informacji i propagandy, mające podjąć zadania przewidziane wcześniej dla powiatowych oddziałów informacji i propagandy. W rzeczywistości zamysł organizowania referatów zgodnie ze statutem starostw nie wyszedł poza studium projektów. W okresie od lipca do grudnia 1945 roku nigdzie nie stwierdzono przypadku dublowania się pracy referatów i oddziałów¹²⁹.

Wobec powyższego, mimo działania uchwały Rady Ministrów z 14 marca 1945 roku, WUIiP w Olsztynie ponaglany przez MiiP rozpoczął organizowanie we własnym zakresie oddziałów informacji i propagandy.

Pierwsze placówki powstały w połowie lipca 1945 roku w Morągu, Nidzicy, Ostródzie i Pasłęku (tab. 3)¹³⁰. Wyjątek stanowił Powiatowy Oddział Informacji i Propagandy w Olsztynie zorganizowany w oparciu o WUIiP już w maju 1945 roku¹³¹. W sierpniu powstał oddział w Mrągowie, we wrześniu w Węgorzewie, Suszu, Kętrzynie, Giżycku i Bartoszczach. Jako jedne z ostatnich, w październiku i grudniu, powstały oddziały w Lidzbarku Warmińskim, Braniewie i Biskupcu¹³².

129 WAPO, WUIiP, II/265/1. Sprawozdania WUIiP za 1945 rok.

130 AAN, MiiP, 6557, k. 64—66, 76, 116, 117, 125. Sprawozdanie WUIiP w Olsztynie za maj, czerwiec i lipiec 1945 roku.

131 Ibidem, k. 64.

132 WAPO, WUIiP, II/265/2, k. 32. Sprawozdanie WUIiP za grudzień 1947 roku.

TABELA 3. POWIATOWE Oddziały Informacji i Propagandy Okręgu Mazurskiego w 1945 roku

P o w i a t	Data zorganizowania oddziału	Kierownik
Bartoszycki	IX 1945	Godlewski Michał
Biskupiecki	7 XII 1945	Rarok Jan
Braniewski	X 1945	Kleczkowski Mieczysław
Giżycki	6 IX 1945	Mroczek Sylwester
Kętrzyński	11 IX 1945	Niewiadomski Lech
Lidzbarski	15 X 1945	Karpiński Wiktor
Morąski	16 VII 1945	Tokarski Piotr
Mragowski	28 VIII 1945	Kielak Leon
Nidzicki	12 VII 1945	Michalski Ignacy
Olsztyński	V 1945	Przybojewski Jerzy
Ostródzki	12 VII 1945	Bielarski Józef
Pasłęcki	18 VII 1945	Piotrowski Aleksander
Ĺawicki	7 IX 1945	Biernakiewicz Tadeusz
Reszelski	VII 1945	Trybiec Stanisław
Suski	4 IX 1945	Broczkowski Jan
Szczygieński	18 VII 1945	Chabros Leonarda
Węgorzewski	6 IX 1945	Jankowski Edmund

Źródło: Zestawienie własne na podstawie akt: WAPO, WUIIP, II/265/12. Sprawozdanie WUIIP za grudzień 1947 roku; ibidem, /265/2—17. Sprawozdania powiatowych oddziałów informacji i propagandy za lata 1945—1946; ibidem, II/265/2. Sprawozdanie WUIIP za 1946 rok, AAN, MIIP, 75, k. 139. Sprawozdanie z inspekcji przeprowadzonej w WUIIP i oddziałach powiatowych w dniach 27 styczeń — 3 luty 1946 roku.

Organizowane sieci powiatowych oddziałów informacji i propagandy w Okręgu Mazurskim zakończono zasadniczo do grudnia 1945 roku, z wyjątkiem oddziału w Piszcu, utworzonego dopiero w październiku 1946 roku¹³³.

W czasie trwania tej akcji, w powiecie suskim przeniesiono siedzibę oddziału z Susza do Ĺawy, a po regulacji granicy północnej (w wyniku umowy polsko-radzieckiej z 16 sierpnia 1945 roku) siedzibę oddziału z Ĺawki do Górowa Ĺawckiego¹³⁴.

Stracono w efekcie wiele cennego czasu, gdyż od chwili powstania WUIIP do momentu rozpoczęcia organizowania sieci powiatowych oddziałów informacji i propagandy upłynęły prawie 4 miesiące, powstały również komplikacje natury prawno-organizacyjnej: WUIIP tworzył oddziały powiatowe, podczas gdy istniały już w strukturze starostw ich odpowiedniki w postaci referatów informacji i propagandy. Rezygnacja starostw z uruchamiania referatów informacji i propagandy, w obliczu powstawania sieci oddziałów powiatowych, dyktowana przede wszystkim trudnościami kadrowymi, nie była równoznaczna z wyzbyciem się uprawnień nadanych uchwałą Rady Ministrów. Podporządkowanie oddziałów powiatowych starostwom pod względem organizacyjnym i finansowym, powodowało wyłącznie nieporozumienia. Starostowie egzekwując obowiązujące podległości domagali się od kierowników

¹³³ WAPO, WUIIP, II/265/2, k. 169, -170. Sprawozdanie WUIIP za październik 1946 roku.

¹³⁴ WAPO, WUIIP, II/265/. Sprawozdanie Powiatowego Oddziału Informacji i Propagandy w Górowie Ĺ. za wrzesień i październik 1945 roku.

oddziałów składania okresowych sprawozdań, nie czuli się natomiast zobowiązani do finansowania prowadzonych prac lub pomocy lokalowej i technicznej¹³⁵.

Zaistniała niemalże identyczna sytuacja, jak na szczeblu wojewódzkim. Polityka powiatowych organów administracji spowodowała, że powiatowe oddziały informacji i propagandy borykały się z poważnymi kłopotami finansowymi i lokalowymi. Mnożyły się monity kierowane do WUIiP, ostrzegające, że: „Zorganizowane wielkim nakładem pracy oddziały powiatowe zaczynają się już rozpadać, ponieważ starostowie nie dają funduszy na ich utrzymanie. Pracownicy niektórych oddziałów nie otrzymali nawet pensji”¹³⁶. Niewspółmiernie wysokie, niczym nie uzasadnione zróżnicowanie w przydziałach powodowało rozgoryczenie i zniechęcenie pracowników oddziałów powiatowych, a w efekcie bardzo częste odchodzenie z pracy w tym resorcie. W niektórych oddziałach, w ciągu 1945 roku, brakowało nierzadko 50% personelu, a w kilku przypadkach przejściowo nie było nawet kierowników¹³⁷.

Destruktywne działanie tego stanu prawno-organizacyjnego trwało do grudnia 1945 roku, do momentu wyłączenia WUIiP tak pod względem finansowym, jak i organizacyjnym z Urzędu Pełnomocnika Rządu RP na Okręg Mazurski, a oddziałów powiatowych ze starostw¹³⁸.

Najpoważniejszą trudnością, częstokroć nie do przewycięzenia, znacznie bardziej odczuwalną w terenie niż na szczeblu wojewódzkim, był brak odpowiednio przygotowanych kadr do pracy. Do organizowania oddziałów WUIiP był w stanie wysłać jedynie pojedyncze osoby, które po krótkim przeszkoleniu, zaopatrzone w żywność wystarczającą na kilka dni oraz materiały propagandowe mogły liczyć wyłącznie na pomoc działającej już administracji, a najczęściej na własną inwencję i aktywność. Tam gdzie był energiczny kierownik i w miarę sprzyjające nastawienie miejscowych władz, praca powiatowych oddziałów informacji i propagandy już w pierwszych tygodniach dawała zachęcające rezultaty. I tak np. Powiatowy Oddział Informacji i Propagandy w Nidzicy powstał 12 lipca 1945 roku, a już 22 lipca zorganizował uroczystą akademię. Ze szczególnym uznaniem spotkał się występ zespołu artystycznego założonego przez kierownika oddziału. W dwa miesiące później, w budynku oddziału otwarto dosyć dobrze zorganizowane i wyposażone świetlicę i czytelnię¹³⁹.

Trzeba tu wspomnieć o jeszcze innej grupie pracowników, wprawdzie mało licznej, ale znaczącej ze względu na wydzwięk z jakim spotkała się ich działalność. Stanowili ją ci, którzy wyjeżdżali w teren z nastawieniem zgromadzenia majątku, urzędzenia się, co nie było zjawiskiem wyjątkowym, szczególnie w pierwszych miesiącach po wyzwoleniu. Najbardziej charakterystycznym i zarazem drastycznym tego przykładem był kierownik Powiatowego Oddziału Informacji i Propagandy w Reszlu. Bezpośrednio po skierowaniu go przez WUIiP do Reszla w lipcu 1945 roku, w celu zorganizowania

135 WAPO, WUIiP, II/265/2, k. Pismo z 19 grudnia 1945 roku.

136 Ibidem.

137 AAN, MIIP, 17, k. 17. Raport MIIP o sytuacji materialnej pracowników terenowych z 12 września 1946 roku.

138 WAPO, WUIiP, II/265/1, k. 38. Sprawozdanie z działalności WUIiP za okres 1–31 grudnia 1945 roku do Wydziału Organizacyjnego Urzędu Pełnomocnika Rządu RP na Okręg Mazurski.

139 WAPO, WUIiP, II/265.11. Sprawozdanie Powiatowego Oddziału Informacji i Propagandy w Nidzicy za okres 13–23 lipiec 1945 roku.

oddziału, został aresztowany przez organa bezpieczeństwa za przywłaszczenie sobie mienia ludności autochtonicznej¹⁴⁰.

Do kwietnia 1947 roku powiatowe oddziały informacji i propagandy województwa olsztyńskiego zatrudniały 86 osób, co stanowiło niecałe 70% przewidzianej obsady¹⁴¹.

Omówione trudności uniemożliwiły praktycznie zastosowanie w Okręgu Mazurskim schematów organizacyjnych opracowanych przez MIiP dla powiatowych oddziałów informacji i propagandy. Z uwagi na szczupłą obsadę kadrową, strukturę organizacyjną oddziałów ograniczono do pięciu zasadniczych ogniw o bardziej zróżnicowanym podziale czynności niż w WUiP. Na czele oddziału stał kierownik mający do pomocy jednego zastępcę — sekretarza. Sekretarz najczęściej kierował jednocześnie referatem akcji masowych. Ponadto były jeszcze referaty: świetlicowy, techniczny i w kilku oddziałach — do spraw mazurskich¹⁴².

Referaty w strukturze powiatowych oddziałów informacji i propagandy, zakresem prac i profilem odpowiadały wydziałom na szczeblu wojewódzkim. I tak, referat akcji masowych — wydziałowi propagandy, referat świetlicowy — wydziałowi polityczno-wychowawczemu, referat techniczny — wydziałowi informacyjno-prasowemu.

W praktyce oznaczało to, że jeden referat w terenie musiał wywiązać się z obowiązków kilku referatów działających na szczeblu wojewódzkim w ramach wydziału. Było oczywiste, że jedna osoba, bo tak w praktyce wyglądał przeciętny stan osobowy referatów w oddziałach, nie mogła podolać licznym i zróżnicowanym obowiązkom.

Według oceny WUiP, większość spośród osób zatrudnianych w powiatowych oddziałach informacji i propagandy nie spełniała stawianych wymogów, doprowadzając niejednokrotnie do zupełnej stagnacji w tych placówkach. Jako dobrze pracujące wymieniano powiatowe oddziały informacji i propagandy w Pasieku, Morągu, Braniewie, Lidzbarku Warmińskim, Ostróźnie i Bartoszycach. Zdecydowanie źle pracowały oddziały w Suszu, Górowie Iławeckim i Biskupcu¹⁴³.

III

Dwa lata działalności WUiP w Olsztynie przypadają na okres ważny dla kształtowania się stosunków społeczno-politycznych, tworzenia państwowości polskiej na Warmii i Mazurach. Na efektywność prac rzutowała częstokroć mnogość i zmienność zadań, co utrudniało nadanie im odpowiedniego kształtu organizacyjnego. Działania doraźne, uzasadniane zmiennością i pilnością potrzeb programu politycznego, zdominowały realizację programów długofalowych. Nadanie priorytetu metodzie kampanijności nie pozostawało bez wpływu na całokształt ówczesnego życia politycznego. Podnosiło to z pewnością efekty periodycznych działań jednostkowych, jednocześnie nie potra-

140 WAPO, WUiP, II/265/4, k. 5—9. Sprawozdanie Powiatowego Oddziału Informacji i Propagandy w Biskupcu za wrzesień 1945 roku; por. AAN, MIIP, 75, k. 139—140. Sprawozdanie z inspekcji WUiP w Olsztynie w dniach 27 stycznia — 3 lutego 1946 roku.

141 WAPO, WUiP, II/265/1, k. 209/217. Sprawozdanie z działalności WUiP, za okres styczeń—marzec 1947 roku.

142 WAPO, WUiP, II/265/1, k. 132. Instrukcja z 28 sierpnia 1945 roku.

143 WAPO, WUiP, II/265/2, k. 70—73. Sprawozdanie WUiP za wrzesień—październik 1946 roku; por. AAN, MIIP, 65, k. 84, 42—50. Sprawozdanie WUiP w Olsztynie za lata 1945—1947.

fiono znaleźć między nimi odpowiedniego łącznika umożliwiającego zsumowanie osiągniętych efektów w spójny program.

Do końca 1945 roku WUIiP nie był w stanie w pełni włączyć się w nurt życia politycznego, w prowadzone akcje, tak więc nie miał większego wpływu na dokonujące się wówczas przemiany. Zaciążyły na tym niedostatki kadrowe i słabość organizacyjna, pogłębianą przez ponad pół roku koniecznością skoncentrowania głównego wysiłku na tworzeniu sieci powiatowych oddziałów informacji i propagandy.

Uporanie się z podstawowymi problemami natury organizacyjnej pozwoliło na podjęcie z początkiem 1946 roku realizacji powierzonych przez resort zadań. Pierwszym poważnym sprawdzianem funkcjonowania Urzędu był udział w kampanii politycznej poprzedzającej referendum ludowe. Jego kontynuację stanowiła akcja przedwyborcza, w której wykorzystano zdobyte już doświadczenia, co pozwoliło osiągnąć rezultaty lepsze niż uprzednio. Aby uniknąć dotychczasowych błędów, zacieśniono współdziałanie z partiami bloku demokratycznego, wzmocniono akcje uświadamiające wśród ludności autochtonicznej i napływowej. Działania masowe przysłoniły jednak po części inne, pomniejsze działania, w większości związane z obchodami rocznic wydarzeń historycznych lub z działalnością wybitnych postaci historycznych. Imprezy tego rodzaju służyły kształtowaniu nowej jakościowo świadomości społecznej i obyczajowości.

Wybory do Sejmu Ustawodawczego stanowiły pewien punkt zwrotny w działalności WUIiP. Jego wkład w zwycięstwo bloku stronnictw demokratycznych należy ocenić wysoko. Bezpośrednio po zakończeniu kampanii wyborczej działalność WUIiP systematycznie słabła. W marcu rozpoczęto przekazywanie świetlic i domów kultury Kuratorium Szkolnemu, Okręgowej Komisji Związków Zawodowych, Zarządowi Wojewódzkiemu OM TUR i Społeczno-Obywatelskiej Lidze Kobiet¹⁴⁴.

WUIiP w Olsztynie, podobnie jak i MiIP, zostały rozwiązane 11 kwietnia 1947 roku¹⁴⁵. Dotychczasowe kompetencje MiIP przejęło Ministerstwo Kultury i Sztuki. Niektóre podległe przedsiębiorstwa — Polskie Radio, Polska Agencja Prasowa „PAP”, „Film Polski”, przemysł poligraficzny, itp. — znalazły się przejściowo w bezpośredniej gestii Rady Ministrów. Likwidacja MUIiP w Olsztynie i jego oddziałów powiatowych kierowała komisja powołana przez Ministerstwo Kultury i Sztuki. Pracę, komisja zakończyła w maju, a likwidacja zadłużeń Urzędu przeciągnęła się do końca czerwca 1947 roku¹⁴⁶.

144 WAPO, WUIiP, II/255-1, k. 78—83. Wykaz świetlic i domów kultury podlegających przekazaniu z 10 marca 1947 roku.

145 DzURP, 1947, nr 32, poz. 147.

146 WAPO, WUIiP, k. 3. Wstęp do inwentarza WUIiP.

DAS WOJEWODSCHAFTSAMT FÜR INFORMATION UND PROPAGANDA IN OLSZTYN
(1945—1947)

Z u s a m m e n f a s s u n g

Der hier vorgelegte Stoff hat zum Ziele, in seinem ersten Teil die Organisationsentwicklung des Wojewodschaftsamtes für Information und Propaganda zu zeigen, im zweiten Teil — die Entwicklung der Kreisabteilungen. Tiefer untersucht wurde der Tätigkeitsbereich der meisten Abteilungen des Amtes, vor allen Dingen unter dem Gesichtspunkt der Grundsätze und ihrer praktischen Verwirklichung. Man war bemüht, den Einfluss der einzelnen Amtszellen auf die Abstimmung der Propagandatätigkeit gesellschaftlicher und politischer Organisationen zu zeigen, das Veranstellen von Massenaktionen und Propagandakampagnen, die Entwicklung der Zeitungslektüre ihrer Verbreitung, das Entstehen eines Netzes von Kulturräumen und Kutturhäusern sowie Bibliotheken usw.

Die in der Arbeit behandelten Probleme wurden in territorialer Hinsicht auf das Gebiet der olsztynrer Wojewodschaft nach dem 27. Juli 1945 begrenzt. In der Innenanordnung der Arbeit in zeitlicher Reihenfolge kann man zwei grundsätzliche Zeitabschnitte unterscheiden: der erste — vom 22. April 1945 bis Ende desselben Jahres, d.i. vom Moment der Errichtung des Amtes für Information und Propaganda bis zur Abschliessung der einleitenden Arbeiten, die zur Gründung eines Netzes von Kreisabteilungen für Information und Propaganda führten. Der zweite Zeitabschnitt — vom Beginn des Jahres 1946 bis zum April 1947, d.i. vom Moment der Auflösung des Amtes und des Ministeriums für Information und Propaganda. In sachlicher Hinsicht wurde im ersten Teil die Organisationsstruktur sowie Verwirklichung der anvertrauten Aufgaben durch die einzelnen Zellen des Amtes vorgestellt, im zweiten dagegen wurde die Tätigkeit der Kreisabteilungen für Information und Propaganda dargestellt.

Es wird festgestellt, dass trotz Schwierigkeiten, die zum grossen Teil aus der kleinen Anzahl der erhalten gebliebenen Akten des Amtes in Olsztyn hervorgehen, es gelungen ist, in bedeutendem Grad, den Aufbau und das Gepräge der Tätigkeit dieser Institution nachzubilden und vor Augen zu führen.